Масс а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

ЗНАК ПОЧЕТА

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 28 ЯНВАРЬ, 1988 ШУ. ★ № 12 (7515). ★ Мах 3 коп.

ДИКАЧА НАХАХ

ЗАМАНЦА ГIА БОАХАШ

ДикагIволча механизаторa цIи яккха сона, аьнна аз дийхача «Экажевский» совхоза партбюро секретара Тумгаев Мухьмада вийцар совхоза кхоалагIча тракторни бригада кхоартолаш кхееча звенои звеньевой Евлоев Ахьмад.

Цу къаьнача механизатора балхах а цун къахьегама наькъах а тхо дувцаш дагIаш, кабине чухьежар юкъерча дегIара нийсвенна саг.

— Чувала, Ахьмад, чувала! ГIаьххьа воагIа хьо хIанз, — аьнна, ше вагIачара хьал а гIетта, хьаьша духьала волавелар партбюро секретарь. ТIаккха согахьа хьа а хьежа, — ер ва-кх хьона из вай вувца Евлоев Ахьмад, — аьлар.

Тоъал ха яьккхар ази Ахьмадеи цхьана дагIаш. Дукха вийцар цо ший балхах, звенос хIанзалца хьадаьчох, дIахо де лерхIачох.

...1957 шера денз укх боахаме болх беш ва Евлоев Ахьмад. Цул хьалха массехк шера Казахстане а болх баьб цо механизатор волаш. Долче, йоккха опыт йолаш ва из. ХIаьта из цунна накъа а йоал. Цунна тешал ду Ахьмад керте латтача звенос хIара шера доахача толамаша.

Укх тIехьарча диъ-пхе шера коартолаш кхееча звенона керте латташ хьавсагIа механизатор. Ахьмадах бIубенна болча совхоза кулгалхоша тIадиллар цунна из лоархIаме гIулакх. ХIаьта уж гIалат а балaнзар. Планал а тIаийца хиннача социалистически декхарел а лакхагIа хилар цу шера цо кхебаь хьувкъам.

Шовзткъеи итт гектара тIа Ахьмада звенос коартолаш кхеяьй дIадахача шера. Ялхайтта саг ва цу звеноца. 140 центнер хилар юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара чуийца коартолаш, план 125 центнер йолаш. Цхьабакъда, цох кхоачам беш бац звеньевой а цун новкъостий а. Уж тешаш ба кхы а бокхагIа хьувкъам кхебе таро хиларах. ТIадоагIача шера хIара гектара тIара 170 центнер коартолаш чуэца лаьрхIад цар.

— Барт болаш ба тха звенона чубоагIа болхлой, — яхаш дувц Евлоев Ахьмада. — Халонех кхераш саг вац. ТIехдика болх беш ва шеввар. Къаьстта дика къахьегаш хьабоагIа йоккхагIа йола болхло Нальгиева Тамара, Хамхоева Шурхан, Оздоева Тамара, кхыбараш.

Коллективни подрядагIа къахьегаш я звено. ТIаккха цу деша маIан дика кхетадора кхаш леладераша. Долче, хьакимаш а лаьттан дай а кхаш леладераш шоаш ба. Цо уж декхарийла бир цIаккха ца хиннача тайпара хьинаре къахьега, тIаийца декхараш кхоачашдаь а ца Iеш, тIехкхоачашде.

Карарча шера лакха хьувкъам кхебара шоай ханнахьа оарцагIа а баьнна. йоагIаш йола кийчо яь баьнаб коартолаш кхееp. Из культура дIаювргйола лаьтта дика аьха, агротехнически бокъонаша дIа ма деххара кийчдаь Iолилла дукха ха я. Цул совгIа, ремонт чакх а яьккха, кийчон мугIаре дIаоттаяьй бIаьстан кхашкара балхаш лергдола ерригa юртабоахама техника.

Ший новкъостаща цо лаьрхIад: боахамерча дикагIа болча коартолаш лелаеращца яхье отта. Из тешаш ва хьалхле ше йоаккхаргхиларах.

— Вайна ма харра, доккхий хувцамаш да укх тIехьарча цхьан-шин шера вай мехка хулаш латтараш, — йоах механизатора тха къамаьл чакхдоалаш. — Къайле яц, хIанз санна бокъо яцар вай хьалха воашта хетар дIаала, дезар хьадеха. Цунга хьежжа тха а дикагIа безам хургба Даьхено тхоашта хьалхашка увттаду декхараш сийленца кхоачашде.

Дуккхача шерашка Ахьмада хьийга хьаьнала къа моральни а материальни а совгIаташца белгалдаьхад боахама кулгалхоша. Цунна тийннай Сийлен грамоташ, кхыдола совгIаташ. «Заслуженный механизатор» яха цIи а лелаю цо.

ТIеххьара ала безам ба, кердача шера Iайха лерхIащдар кхоачашхилда хьа, Ахьмад!

М. МУТАЛИЕВ,
тха собкор.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

БIаьсти гаргагIертай. Дукха ха йисаяц низ бола техника кхашка араяла. ТIаккха хIанз фу деш ба Ачхой - Мартановски района «Самашкинский» совхоза механизатораш? Цу хаттара дола жоп лаха хала хиланзар.

БIаьсти хьатIакхачалеха 15 эзар тонн органически 500 тонн минеральнии удобренеш кхашка дIайоаржае дош а денна, къахьегаш ба укхазара болхлой. Хьаьнде дезаш да 1790 гектар гурахьа дувча ялатий кхаш. Цул а йоккхагIа я бIаьсти ювча культурайи баьцийи майдаш — 2500 гектар. Укх шера кхашка дIайихьай йиъ эзар тонн органика.

— Боахам лелабара кердача хьалашка болх беш да тхо, — яхаш дувц совхоза керттерча агронома Назиров Салауде. — Оаха дика кхетаду тхоай алапи хьадаьчох тийша долга. «Агропромхимия» яхача районни объединене новкъосталга а ца хьежаш, ханнахьа, тхоай транспортаца дIадоладаьд оаха гIулакх.

ХIара дийнахьа кхашка удобренеш йоаржаеш хьинаре болх бу механизаторашa Бакаев ХIарона, Ахриев Iаббаса, Акаев Мувсас, Бексултанов Ахьмада, Майтукаев Сулимас. Цхьан сменагIа 300—400 тонн органически минеральнии удобренеш дIаоз цар кхашка. Нормаш 120 — 130 процент кхоачашъю.

Деша дай бац

С. М. Кирова цIерагIа колхоза хьайбаш леладераш Сунженски района боахамашта юкъе къаьстта белгалбаьннаб. ХIара кхоабача Iаттагара 4,7 килограмм шура мара яккхац цар хIанз. Геттара во латт гIулакхаш № 2 йолча шурий ферме. Укхаза цхьан Iаттагара дийнахьа йоаккхача шурий барам — 3,7 килограмм.

Ер шу дIадолалуш 100 тонн шура йоаккхаргья аьнна дош деннадар цу ферма коллективо. Цхьабакъда, январь юхебахача укх деношка паччахьалкхенга дIаеннар 4300 килограмм мара яц, е шера яла езачох 4,3 процент. Мала тешаргва укхазара хьайбаш леладераш шоай деша дай хургба аьлча.

Кхы дикагIа хьал дац моттигерча № 1 йолча шурий ферме а. Шера 1110 тонн шура дIаяла езаш ба уж. ХIанзарчоа хьаде вIаштIехьдаьннар — 39,3 тонн, е 3,5 процент. Кхы а да белгалдаккха дезаш, соахка укх хана хиннaчунца нийсийча 300 грамм эшаялийтай укхаза хIара Iаттагара йоаккха шура.

Шоана гучча бесса, колхоза хьайбаш леладераш сихха тоха ца лой, балхаца йола шоай уйла цар ца хувце, шийтталагIча пятилетка кхоалагIча шера декхарех лоархIабергбац уж.

Октябрьски революце орден лелаеча «Красный молот» завода дуккхача цехий болх тийша ба заточной участка къахьегамхоша хьадечох. Резецаш, тайп-тайпара оснастка кийчъеш ба уж.

Шоай декхарех дика лоархIабу заточникаш. Лакха дикал йолаш а ший ханнахьа а кхоачашду цар цехий заказаш, шоай бехкагIа цхьаккха кхоачамбоацар нийсдалийтац, 15—20 процент тIехкхоачашъю сменни нормаш.

СУРТА ТIА: шоай участка мастераца Мирзоян Арташес Никитовичаца дагабоалаш ба дикагIбола заточникаш (аьрдехьара аьттехьа) В. Гришина, К. Кучукова, А. Колесникова.

Р. АУШЕВА сурт.

ФЕРМАШКА IА

Хьалха хиннараштa тара дац Назрановски района «Маяк» яхача совхоза фермашкара хIанзара Iа. Сатийна ба совхоза хьакимаш а. Хьайбашта доакъар лехаш лоалахошка дIа-хьа ада безац цар.

Дика къахьийгар маяковсцаша дIадахача шера доакъар Iалашдеш. Района боахамашта юкъе яьржача яхье хьалхара моттиг яьккхар цар. ХIара хьайбана лаьрхIача 28 центнер доакъара единица кийчъйир.

Цунга хьежжа лел хIанз фермашкара гIулакхаш а. Масала, нагахьа санна январа хьалхарча деношка совхозе дийнахьа 1680 килограмм шура йоаккхаш хиннаяле, хIанз укх деношка 2070—2080 килограммага дIакхоач из. ТIакхеташ йоагIа цун хьоанал а.

Паччахьалкхенна дулхи шурей дIаялара карара пятилетка планаш ханал хьалха кхоачашъяра дIадахача шера елла лард а во яц хьайбаш леладерий. Дулха план кхоачашйир совхозо — 120 процент, шурий — 105 процент.

Доакъар шортта дар, аьнна, хийшца хьаьшка дехкац укхаза. Болх беш я доакъар кийчду цехаш. Хьаьндий, кийчдий мара хьайбашта хьалхашка диллац доакъар. Иштта из де декхарийла бу хьайбаш леладераш болх подрядагIа вIаштIехьбаккхаро.

Из прогрессивни гIулакх юкъедоаладаьд, аьнна, теркам тIа ца бохийташ йитац фермашка социалистически яхь, пайда ца эцаш йитац материальни а моральни а формаш.

Дояркашта юкъе яхье хIанз хьалха Хашиева Тамара я. Балха хьоккхамашка диллача цул дукха тIехьаюсаш яц Нальгиева Радимхан, Нальгиева Соня.

Цул дебадарга диллача а района кхыча боахамашта юкъе дикагIча хьале я «Маяк». ПланагIа доагIаш дола Iаьсий кхедаьд укхаза, хIаьта цамогаш ца хулийташ, цаI ца долийташ Iангара доахаш а латт. Царна Iуналдеш ба БазалаевгIар дезал.

Хьайбай боахама иштта дика дIадоладенна гIулакхаш хьаллоацаш, дикагIа къахьегачар опыт дIа-хьа йоаржае, кхычарга дIакхачийта декхарийла я совхоза дирекци, партийни, профсоюзни организацеш.

М. КАРАЕВ.

КХО ЭЗАР ТОНН ДУКХАГIА

ТIехдика производственни толамаш доахаш дIаболабаьб пятилетка кхоалагIча шера хьалхара бутт В. И. Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача Грозненски заводерча АВТ яхача установка технологаша. Январь бутт болабелча денз заданел совгIа цар арахийцай кхо эзар тонн совгIа продукци. Йоккха опыт йолча инженера И. П. Харитонова кулгалдеча технологий коллективо мехкдаьтта сийрда продукци цIенагIа хьакъоастаяра план 4 процент тIехкхоачашъеш я.

Уж толамаш даха вIаштIехьдаьннад технологически режим массаза а нийса лелаярах, вIаши кхеташ а бартцхьоагIо йолаш а операторашa болх барах, оборудованена дика доалдарах, технологии, къахьегами, царна юкъера социалистически яхьи кхетамца вIаштIехьяккхарах. Иззача хозрасчетагIа къахьегача установка коллективо кхою дукха бийдал, реагенташ, энергоресурсаш.

Установка технологаша шерра социалистически яхь йоаржаяьй XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъаяхара. Цу яхье дика ка йоалаш болх а беш, хьалха латташ хьабоагIарех ба операторaш Н. Слюсарь, В. Енгулатова, кхыбараш.

З. АЮБОВ.

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТА VIII ПЛЕНУМ

ДЕЧУН КОРТА—ХЬАЬДДА ГIУЛАКХАШ

Перестройкана кулгалдара отчет лу обкома бюрос

ХьалхагIа хоам ма барра, укх шера 23 январе хилар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VIII пленум. Цо йийцар КПСС XXVII съезда решенешка хьежжа перестройкана кулгалдара обкома бюрос беча балхах йола отчет.

Пленуме доклад йир КПСС обкома хьалхарча секретара **В. К. Фотеева.**

ЦК апрельски (1985 ш.) Пленумо, парте XXVII съездо дIадоладаьча доккхийча а кердача а революционни хувцамаша, аьлар докладчика, из процесс чоалхане хиларо дIадех партийни организацей, кулгалдара цар органий болх, методаш КПСС-а а дерригача советски халкъа а хьалхашка латтача кердача декхарашка хьежжа хулга.

Дукха ха йоацаш дездаь Октябрьски революце 70 шу дизар алхха сийлахь юбилей хинна ца Iеш, цо кIоаргга уйла яйтар дIадахачун, кхоаненгахьа бIарг лакхийтар. Дерригa дуне эргадаьккха, халкъ общественни прогрессага кхоачадаь революци дIахо йодаш я. Вай общества вахара ерригa оагIош овлангара кердайоахача перестройкага хьежача шаьра хоалу из.

ХIанз вай мохк цIенхаштта гола тохача дIакхаьчаб. Практически гIулакхашка диллача дикагIча оагIорахьа цхьадола хувцамаш де, доагIар дукхагIа хьадеха, критика, самокритика, гласность чIоагIъе, наьха уйлаш овлангара хувцара эшаш дола хьал хьаде вIаштIехьдаьнна йола перестройка хьалхара этап, керттерча даькъе, чакхъяьннай. Перестройка кердача этапа чуеннай общество, хIанз вахаре кхоачаш а дергда, чакх а доахаргда вай де лерхIараш, планаш, болх кердача тайпара бар а методаш а.

Керттера, диалектически вIаши ювзаенна ши проблема я перестройка кхел къоастаеш: дерригача общественни вахара демократизаци яри радикальни экономически реформеи. Обществана демократизаци яр — вай эггара лоархIамегIйола ресурс, хIаьта цох пайда эцарах тийша да вахар толаме эргадаккхар. Духхьал демократега гIолла мара йиш яц саг экономически а социальни а процессашта юкъеоза, пачча хьалкхен а сага а хьашташ нийса вIаши тарде.

Цунна тIаерзаяь я экономикана доалдара реформа. Цо де лерхIар фуд аьлча, из да доалдара сов чIоагIа централизаци яьча, командни йолча системагара даьнна, экономически методех ког гоIртилга еча экономически методашка довлар, централизм а самоуправлени а нийсагIча тайпара вIаши тарьяр.

КПСС ЦК июньски (1987 ш.) Пленумо соцам баьб XIX Ерригсоюзни партийни конференци чакхъяккха, перестройкана кулгалдарах партийни комитетий а бюрой а отчеташ е, аьнна. Из деча хана декхар оттадаьдар перестройка шоллагIа этап бIубенна дIаяхьа могаргдолча боарам тIа парти яккха, аьнна.

Цу этапа декхар — парте кийчъяь политика вахарца ювзар, цох реальни практика елга. Духхьал уж хIамаш теркалду КПСС обкома бюрос пленуме ювцийта ший отчет оттаеш.

Тахан пленуме дакъалоацараша кIоаргга анализ е еза КПСС обкома бюрос перестройкана кулгалдара стила а методий а, принципиально дувца деза балха тIа карагIдаьннарех а динза дисарех а, вай кхоачамаш хьагучадаха деза, хьатIайоагIача ханара декхараш белгалде деза, ше кулгалдеча керттерча лостамашка бюро хIара члено беча балха мах бе беза.

Шоана гуш ма хиллара, дIахо аьлар докладчика, таханара пленум массазара яр санна яц. Цо дIадийхар цунна кийчо еча керда формаш юкъейоалаелга. Обкома бюро членех а членалла кандидатех а, ревизионни комиссе членех итт комисси вIашагIъеллаяр, тайп-тайпарча лостамех бюрос бу болх техкар цар, шоай мах бир. Бюро членаша дакъалаьцар отчетни собраней балха юкъе, парте ветеранаща, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски болхлоща, предприятей кулгалхоща, Iилманхоша, журналистаща, творчески интеллигенце викалаща, республика ерригача районий партийно - боахама активаша вIашагIкхийтар, цар замечанешка а болх тоабара царна дича бакъахьа хетарашка а ладийгIар.

КПСС обкома бюрос даь дехар дIахезар коммунисташета, республика къахьегамхошта. Перестройкана кулгалдара цо беча балхах шоашта хетачох дийцар цар республикански газетий оагIош тIа, телевидене а радио а передачашка.

Хьакхаьчача предложенеех цхьаяраш юкъейихьай таханара пленум кийчъеш. Царех дукхагIъяраш ювцара а доаггIар дара а дIаяхьийтай йоагI-йоагIача органашка. Дуккхача предложенеех шоаш дIахо болх беча хана пайда эцаргба КПСС обкома бюрос, секретариато, отделаша.

Организаторски балха стиль эргаяккхар—КПСС обкома бюро керттера декхар

ЦК апрельски (1985 ш.) Пленума, КПСС XXVII съезда, XIX областной партийни конференце решенешка хьежжа обкома бюрос белгалдир социально - экономически дегIаахар сихделга тIаерзаяь принципиально керда концепци чакхйоаккхача организационно - партийни Iалашо яра де деза хьайда гIулакхаш. Цар ларде ухкар политически кулгалдара органаш хиларах тарра, партийни комитетий балха перестройка елга, кадрови политика эргаяьккха тоаелга, болх бе могаргдола берригa къахьегамхой общественни производствана юкъеозалга. Ший никъ бюрос чакхбаьхаб секретариатага а КПСС обкома аппаратага а гIолла, парте горкомашка а райкомашка а гIолла. цар балха эффективность лакхъяра даим йоакхо а еш. Цу гIулакха бюро членаша дакъалоац аппарата хьехача, обкома отделашта практически новкъостал ду мероприятеш кийчъеча, парте горкомий, райкомий пленумашка, партийни собранешка даим дакъалоац.

ХIанз тIа-тIа дукхагIа теркам тIаухийт партийни комитеташка, юххьанцарча партийни организацешка, къахьегама коллективашка болх бара. ДукхагIча даькъе формально болх беш хинна дуккха штабаш а комиссеш а дIаяьхай.

Партийни комитетий заседанешка, къахьегамхоща вIашагIкхетараш хулача хана яьча замечанешца а тийннача предложенешца а болх бара система хьахулаш латт. Бюро балха тIа дукхагIа хиннай коллегиальность, дувцача дешаех вIаши хеташ дар принципиально дувцалга.

Цхьабакъда, таханарча дено хьалхашка увттадеча доккхийча декхарашка хьежжа ший балха мах а беш. КПСС обкома бюрона хетачогIа, партийни, советски, профсоюзни органий балха кулгалдеча, боахама кулгалхошта новкъостал деча а пар бехктокхам айбеча а дикагIча оагIорахьа цIенхаштта хувцамаш хиннадац.

Пленума материалаш ювцача хана КПСС обкома дуккхача членаша, партийни а советски а болхлоша, боахама кулгалхоша КПСС обкома бюронеи секретариатаи е а йоагIаш замеченеш йора хьалхашка латта декхараш кхоачашдеча цар боахама-распорядительни стиль лелаярах, советскии боахамеи органий декхараш шоашта дIатIаийдеш хиларах. Из бахьанце дуккха кулгалхой шоай проблемаш партийни органашка къестае гIерт, шоашта тIадиллача гIулакха бехктокхаме бараш шоаш болга диц а долийташ. Белгалдаккха деза, КПСС обкома бюрои секретариатеи заседанешка политически кулгалдарах а ца хетташ, дукхагIа хетт боахама дешаш къестадарах. Из дувзаденна да КПСС обкома хьалхарча секретара ца деш дусарашца, из декхарийла ва КПСС обкома бюро, секретариата болх керттерчоа тIаберзабаьи планагIеи лелабе. Бюрона хетачогIа, В. К. Фотеева республика социально-экономически дегIаухалга сихдара проблемаш къоастаяра, партийни кулгалдара стиль а методаш а эргаяхара дукха йоакхо ешие, белгалбаь никъ бизза чакхбаккхар тIагIерттаи лерраргIеи леладац, из бахьанца тIанйяь дика решенеш чакх ца йоахаш юс. Цо йоаггIача бесса координаци йиц республика кулгалдеча органий балха, цхьайолча хана ше цхьаннe къестаду кадрови дешаш. Негативни гIулакхий мах беш цхьайолча хана политически ирал таац. ТIанийяь решенеш кхоачашъелга хьаьдда хьадехац обкома секретарашкареи бюро членашкареи. КПСС обкома хьалхарча секретара вIаштIехьдаьннадац кадрови политика хьаьдда лостам хулга Iалашде. Цун балха юкъера уж кхоачамбоацараш дIадахаро йиш хулийтаргья бюро а цхьайола партийни комитеташ а хано дIадехарел тIехьаюсалга сихагIа дIадаккха, болх дикагIа а эффективнегIа а вIаштIехьбаккха.

Цу гIулакха эшар да КПСС обкома секретариата лоархIам айбелга. Новкъостий Фотеев, Завгаев, Тумсоев, Беков, тахан хержанов. Алехин декхарийла ба партийни кулгалдара стиль а методаш а эргайоахаш тоаяра дукхагIа йоакхо е, тIанийяь решенеш чакхйоахалга тIагIертта леладе, парте обкома аппаратагара доагIаш дар дукхагIа хьадеха.

КПСС XXVII съезда, ЦК январски (1987 ш.) Пленума решенешка, боахам лелабара а шерлуш латтача демократе а хьалаша увттадеча декхарашка хьежжа кадрови балха перестройка е гIийртай бюро.

Отчетни юкъа, гуччахьа вийцачул тIехьагIа гIулакхаш тIа хьожаваьв эзар гаргга саг. Алхха соахка 2—3 кандидатурана юкъера хержав Советий 17 кулгалхо, юххьанцарча парторганизаце 220 секретари цехови парторганизаце 150 секретари, 102 партгрупорг, 95 боахама кулгахо. Халкъа депутатий Советий ерригача звеньяшка кадрашта аттестаци яьй, хIаьта опыт яр духьа — КПСС Шалински райкома аппарате.

Кадраш хьахоржалга тоадара дика гIо ду кадрашта стажировка яро. Партийни аппарате а халкъа депутатий Советашка а цох чакхваьннав 43 саг. Царех 13 саг лакхагIча балха тIа хьожаваьв.

«Промавтоматика» объединене доккхагIча гIулакхаш тIа хьожаве могаваьча специалистех 50 стажер ва тахан. «Автоспецоборудование» яхача заводе стажировка еш ва 28 саг, цу даькъе цаI директор волча а волаш. Из болх тоалуш боагIа «Грознефть» объединене, госуниверситете, кхыча предприятешкеи организацешкеи.

КIезиг - дукха лохденнад кадраш хувцалга. Отчетни юкъа КПСС горкомий а райкомий а секретараш, кхыча балхаш тIа боаца юххьанцарча парторганизацей секретараш хувцалга шозза кIезигденнад.

БIарчча хьанийцача ала йиш я, укх тIеххьарча хана вайцига хьалкхийнай республикана хьалхашка латта декхараш кхоачашде могаргдола кадраш, аьнна.

Цунца цхьана, перестройка цу лоархIамегIча лостамагIа хIанзарчоа хьахиннарашка хьежача мукIарал динза даргдац, кадрашца бу болх тоабара ерригa оагIош чулоаца система хьае вIаштIехьдаьнна ца хилара.

Тахан вай белгал ца даькхача далац дуккхача парте горрайкомий секретараша, исполкомий, председателаша, министраша, республикански ведомствай кулгалхоша берригa низ тIабахийта къахьегаш ца хилар, перестройка бокъонца йола авангард а хинна дIаэттабац уж. Кадрови политика чакхйоаккхача КПСС обкома бюрос гIалаташ дувлийтарах хьахиннар да из.

Нагахьа санна кадрай резерв вIаштIехьъяккхарга хьежача, укхаза формально дерригa а дика долаш санна хеталу. Резерва спискаш йолаш я. Духхьал обкома номенклатурагIа царна юкъевихьав 2,5 эзар саг. Из иштта дале а, болхло хувца везаш моттиг нийккхача, цхьатарра йола массехк кандидатура лаха аьттув балац. Йолаш йолча резервах кулгалдара балхашка дIахьежа-

(ДIахододар 2-чен 3-чен оагIош тIа).

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТА VIII ПЛЕНУМ

ДЕЧУН КОРТА — ХЬАЬДДА ГIУЛАКХАШ

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

бераш 50 процентал кIезигатIа ба. Дика резерв ца хилар бахьан долаш, дукхагIча даькъе партийни комитеташ доаггIача тайпара принципиальни ца хилар бахьан долаш, аьттув балац ма эшша тIатеIIа а пайдане а болх беш боаца кулгалхой цхьан моттигера кхыча моттигашка дIахьежабара практика цIенъяь дIаяккха. Из бахьан долаш йIаьхха юкъ яькхар унахцIено лораяреи торговлеи министраш, университета ректор, кхыбола кулгалдара болхлой лохаш. Цо хьахулийт, доагIа а доагIаш, къахьегамхой раьза ца хилар, тайп-тайпара йоахараши аьлдиташи, коллективашка долча хьалашта Iаткъ из.

Цу тайпара хьал дукхагIча даькъе хьахул массанена ховш а демократически хьасапе а кандидатураш хоржалга, КПСС обкома бюро, пленумашка кулгалхоща кадраща болх мишта бу хьагойташ йолча отчеташка ладувгIалга, Iоаяь опыт дIачIоагIъелга хIанз а партийни балха хIара дийнахьара практика а хинна дIа ца оттар бахьан долаш. Цох лаьцца ира дийцар чакхъяьннача КПСС горкомийи райкомийи пленумашка, партсобранешка. Из ца хилча-м вIаштIехьа дац перестройка толам баккхарга дог даха, республика социально-экономически дегIаухилга сихдара эшаш йолча темпашта организационни а идеологически а Iалашо елга вIаштIехьдаккха йиш яц.

Укхаза тIатеIIа къахьега деза обкома бюро членалла кандидата, КПСС обкома оргпартбалха отдела заведующе н. А. В. Шаршавых, хIанзарчоа ма эшша хьинар гойтац цо, отдела балха перестройка елга мела леладу.

Обкома секретариато, н. А. В. Шаршавых перестройка хьалашка хьинарагIа а тIатеIIагIа а къестаде деза организационно-партийни балха дешаш, керда наькъаш леха деза, дIадаккха деза хIама дуаьнна хетийта гIерталга, партийни мугIараш цIена хилийтара а дисциплина чIоагIъяра а тIехьа къовсам лоаттабе беза.

Республике чакхбоаккхача балха тохкам беш, нов. Фотеева белгалдаьккхар, обкома бюрос, КПСС областной комитета VI пленуме бокъонца дийца ма хиллара, перестройка мишта дIаяхьа еза яхача критерех когтIортилга еш хилар. Из — хьадаьр критично а самокритично а кхетадар, белгалъяьха планаш цхьаккха шеко йоацаш кхоачашъяра къахьегама коллективаш оарцагIъяхар, социальни сфера дегIайоалаеча оагIорахьа хьадда дIадерзар, социально-экономически дегIаухар сихдеча, идеологически болх тIатеIIа а индивидуальни наькъаца а беча партийни организацей, хIара коммуниста авангардни лоархIам айбар.

Къаьстта цу лостамашкара хьал кхета а деш, КПСС обкома бюрос дувцар парте горкомийи райкомийи балхах лаьца, гучадаьха кхоачамбоацараши гIалаташи дIадахара наькъаш белгалдоахар, партийни комитетий лоархIами бехктокхами айбара йоакхо йора. Бюро заседанешка ладийгIар перестройкана кулгалдарахи, хIаьта иштта цу балха къаьст-къаьстача оагIонехи йолча КПСС Ленински, Назрановски, Шалински, Шелковски, кхыча райкомий отчеташка.

Тахан, кIал кIийле а йолаш, лархIа йиш я социально-экономически дегIаахара даькъе долча цу е кхыча лостамашка практически ерригача республика городскойи районнии партийни организацешка шийн тайпара дийндалар зелуш да, аьнна, хьынарегIа лех боахами культурен дегIакхувлара эффективни формаш.

Керда импульс еннай цу балха безам тIабахийта а дIахо хургдолчун уйла еш а горрайкомий пленумашка перестройкана кулгалдарах йола бюро отчеташ ювцаро. Лакхача организационни а политически а боараме чакхъяьлар парте Ленински, Октябрьски, Грозненски, Ножай-Юртовски райкомий пленумаш. Боккха чулоацам болаш дар КПСС Грозненски городской комитета пленуме дийцар.

КПСС обкома бюро перестройкана кулгалдеча даькъе ше беча балха керттера акцент юкхьанцара партийни организацеш теркалъяра тIаерзае гIерт. Цига хьагулде деза вай воай низаш. Къахьегама коллективай морально-политически хьалах, нах бахача моттигашка эттача хьалах бола коммунистий, партийни организацей бехктокхам айбе. Демократизацеи экономически реформои дIадех партийни организацей балха тIа тоъал йоккхий эргалонаш елга. хIана аьлча, хIара сага лоархIам кхыъкхе хуландаь.

Цу даькъе даьри цу лостамагIа де дезараши дикагIа кхетадар духьа, VII пленуме хьажа оттайир район социально-экономически дегIайоалаеча партийни кулгалдара эргалонаш еча юкхьанцарча партийни организацей лоархIам айбара даькъе КПСС Надтеречни райкомо беча балхах йола отчет.

Обкома бюрос йийцар Гудермес яхача станце узловой парткома перестройкана кулгалдара отчет, «Оргтехника» объединене, «Автоспецоборудование» завода, кхыча парторганизацей цу даькъе беча балха цхьаца оагIонаш. Бюро членаш каст-кастагIа къамаьл де баьлар юкхьанцарча партийни организацей секретараршта хьалхашка.

Тахан белгалдаккха мегаргдолаш да, коммунисташа шоаш болча эттача хьалах кулгалхошкара цIенхашттагIа жоп хIадехаш хилар, цар къахьегамеи политическии хьинар алсамдоалаш доагIалга. Дукха ха йоаццаш партгкомашеи партбюрошеи отчеташ а луш, чакхъяьннача собранешка мелал гучаялийтарах, перестройкана кулгалдеча кхоачамбоацараш дувлийтарах йилла ха хьатIакхачале 90 совгIа керда секретарь хержав, 400 гаргга саг хоржача органа составера араваьккхав. 16 парткома бюро болх во могабаьб.

Чакхъяьннача отчетни собраней анализо хьахьекхар из тайпа мах бе йиш йолча партийни вожакий го цу цифраша гаьнна чулоацаш ца хилар. Новкъа дале а, дукха а партийни организацеш къахьегама коллективай авангард хинна дIаэттаяц, перестройкана тIакхе магац царна, цар балха боарам тоъал лохагIа ба общественно-политически вахаре хулаш латтача демократизацеи гласностеи динамични процессел. Царех цхьаярашка коммунисташкара партийни вахара нормаш нийса лелаярах бола хоаттам лохбеннаб, чуръ партийни болх тесса битаб.

Царех дувцаш я областной партийни организаце членски взносаш дIаялара даькъе этта хьал тахкара итогаш. Парте Центральни Комитете хьежаб царга. Уж итогаш, белгалдаьккха ма хиллара, коммунистий бехктокхам айбареи дисциплина чIоагIъяреи фактор хиларах тарра, организационно-партийни балха цу участке бе ма боаггIара мах ца белга тешалдеш я.

Перестройка хьалашка юкхьанцарча партийни организацей баламаш тIа буж демократизаци шеръяреи кIоаргъяреи, хьалхашка латта проблемаш шерра а массанена хозаш а ювцара хьакъехьара бехктокхам. Уж декхарийла я къахьегама коллективай советашка, общественни организацешка гIолла кадрови политика чакхъяккха, порядоки организованности хилийта.

КПСС обкоме, республика партийни комитеташка ухача письмоша чIоагIа тешалдеш дувц цу процессаша коммунистийи къахьегамхойи дегаш кIоаргга тохадэлийталгах, цар дог-уйла чIоагIа тIаэзалгах.

ДукхагIдолча письмой автораша яхачогIа, перестройка вай вахара кIоаргагIдолча тIоанех хьокхаеннай. Цар тIахьех партийни организацеш фе хилара, эргалонаш еча ма хулла кIезигагIа низ боабераштен перестройка процесса бокъонца новкъостал дераштен юкъера гIай-така дикагIа бIаргагора.

Цунца цхьана кIезига письмош ахац тхо долча, демократех пайда а эцаш, цIгна нах бIехбе а социальни нийсхон принципаш юкъейоалаяра новкъарле е а гIертачаргара. Партийни аппарат шийн балхах йоаха, дувцашдар тахкара дукха низи нерваши йоаю уж письмош дукхагIйолча хана кIал кулг доацаш, анонимни хул.

Пленумана кийчо еча хана, дийцадар перестройка хержача органий балхах кIезига хьокхаеннай, яхаш. Из нийса а да. Партийни аппарата болхлой оамале хIанз а тIехь хоалуш я къаьнара, чIоагIъенна дIаэтта стереотипаш, царна дицлу шоаш хержача органашта подотчетни болга, уж шоашта подотчетни а йоацаш. Перестройка хьалашка партийни комитетий членаши кандидаталла членаши юстаро дIа а этта, «хур-хургда-кх», яхаш латта нах хила йиш яц, уж иштта хила ловш а бац. Вай декхар — политически, организаторски, идеологически балха хьинаре наькъаш лаха царна новкъостал делга. Укхаза, шеко йоацаш, пайдане хургья КПСС обкома бюро члений «Красный молот» завода сварщица С. З. Умалатова, Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза хьажкIаш лелаеча звеной кулгалхочун Б. Г. Кодзоев санна болча коммунистий опыти сийи. Уж бюрора шоай гIулакх дизза леладу республика болхлой класса викалаш ба. Ха хьатIакхаьчай активисташта хьадда а массазара а порученеш телара, хIанз цкъа хинна а ца Iеш, дешаш тохкача, парторганизацештеи къахьегама коллективаштеи новкъостал деча уж юкъеозара уйла е. Хержача актива члений дешар дикагIа вIаштIехьдаккха деза, цар болх беча къахьегама коллективашкара дешаш дувцача партийни комитетий заседанешка хьеха беза уж.

Каст-кастагIа хержача актива хьехам хьаэцар, цунна практически новкъостал дар — КПСС обкома бюро балха лоархIаме лостам, перестройкана кулгалдеча вай низаш дукхаза алсамдахара долаш нийса гIулакх.

Вахаро къаьгга хьагойт, белгалдоаккх докладчико, перестройкацара эггара йоккхагIйола хало, хьалха дIаяхача шерашка хьахиннача уйлашца йолга. Тахан вай дукхагIйола кадраш, кхы хIама деце а дешашца, политически а идеологически а принципаш хьаллоацаш я. Обкома бюро а секретариате а уж дешаш дувцаш хилча кIал бухбола выводаш а нийса решенеш а ю оаха. Бакъда, лаьрхIар чакхдаккха доладелча гучадоал хьалхарча методашца уж кхоачашде кийчлуш долга. Обкома бюрос ше тIайиеш йолча решенешта ше лоаттабеш бола эргабаьккха тIахьожам тоабара де дезараш диц, ала йиш яц. Духхьал укх отчетни хана, пленумашка а бюро заседанешка а тIахьожам лоаттабара хьисапе дийцад 88 доп. КПСС горкомий, райкомий хьалхарча секретараща, перестройка вIаштIехьъяккхара кулгалдеча болхлоща собеседованеш е доладеннад. Решенеш тIаийцачул тIехьагIа, аппарата болхлой хьежабаьб даьча соцамашка хьежжа практически чакхъяха еза мероприятеш кийчъе. Каст-кастагIа ду хIанз, тIахьожама а доацаш, практически новкъостал дара парторганизацешка комплексни группаш хьежаелга.

ХIаьта а укхаза хьадеш долчох боаггIашбола пайда-м балац. ТIахьожам каст-каста канцелярски-каьхата функцешка, тайп-тайпара информацеш гулъярга боал, гIулакх тешшаме дIаоттадац, из кхоачашде дезарашкара доаггIар хьадехац. Духхьал из да обкома бюрос оттаяьча программай а яьча решеней а лоархIаме разделаш кхоачаш ца яра керттера бахьан. Укхаза мукIарал ца дича далац, бюро а секретариата а, иштта хоржача органий а оагIонгахьара тIахьожама болх вIаштIехьбаккхара КПСС обкома отделашкара доагIар кхоачамболлаш хьадехаш ца хилара.

Овлангара денз хувца декхарийла да вай тIаийеш йола решенеш кийчъелга. Цу гIулакха бюрос лаьрхIад, цига дакъалоацаш бола специалисташ дукхагIа хилийта; керттера проблемаш къахьегама коллективашка а партийни организацешка а хьалхxе ювцийта а. Лоацца аьлча, цу этапа вай дукхагIа уйла ме ю, вай тIаийдеш дола соцамаш вахарца дувзаденнагIеи пайданегIеи хургда.

Таханара перестройка — политически система эргаьккха тоаелга, халкъа социалистически самоуправлени кIоаргъелга. Цунга гIолла КПСС обкома бюрос даим теркам тIалоаттабаьб халкъа депутатий Советий, профсоюзий, комсомола, кхыйолча общественни организацей балха партийни кулгалдела дIахо а чIоагIдара. Советски, профсоюзни, комсомольски балха чулоацам вай республика вахара керттера проблемаш кхоачашъелга юкъедолаш, хано дIадехачоа жоп луш, бахача наьха, къахьегама коллективай, кагирхой хьашташ довзаш хилийта гIийртай бюро.

Социалистически демократеи самоуправленеи керттера дакъа да халкъа Iаьдала органаш — Советаш. Паччахьалкхен политика дерригa мазаш вIаши а дувзаш, кIезига дац экономика а культура а дегIайоалаеча, наьха къахьегамеи бытеи хьалаш тоадеча, предприятей а организацей а балха тIахьожам лоаттабеш цар дешдар. Инициатива дегIайоалае йоккха паргIато а шоай территоре тIа йизза Iаьдала орган хила массе а оагIорахьара бокъонаши таронаши лу Советашта бовзаш болча «КПСС XXVII съезда решенешка хьежжа, социально-экономически дегIаухалга сихдечара халкъа депутатий Советий лоархIами бехктокхами дIахо айбара де дезарий» хьакъехьарча КПСС ЦК-си, СССР Лакхехьарча Совете Президиумои Министрий Советои баьча соцамо.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо республика Лакхехьарча Совета лоархIам лакхбара эшар ду хIанз. Кердача IаьдалагIа кийч а ю, чакх а йоах сессеш, решенеш еча хана теркалъю къахьегамхой предложенеш. ХьинарегIа болх бе яьннай Лакхехьарча Совета цхьайола массазара комиссеш.

Цунца цхьана Президиумо бизза пайда эцац халкъа депутатий моттигерча Советашта кулгалдара шийн йолча бокъонех. Кхоачамболлаш терко йиц харжархой наказашта, экономически социальни дегIаахара паччахьалкхен планаш кхоачашъяра тIахьожам лоаттабара. Практике кIезига хул министрий е кхыча правительства члений отчеташка, сессе депутаташа яьча критически замечанеех доаггIар дарах йолча информацешка ладувгIалга. БоаггIача боараме лакха бац Советий массазарча комиссей аналитически а тIахьожама а балха боарам, меллашха тоалуш я депутатски запросий практика а. Цунца лохлу хьалхашка латта декхараш кхоачашдара президиумо еш йола воздействи. Из хиннад, Президиума председатель а обкома бюро член а ше воллаше, Х. Х. Бокова республикерча гIулакхашта ше ю влияни кIезигъяьндаь. Цо дизза хьинар тIадахийта болх биц, моттигерча Советий гIулакхаш тоадара хьадда бе беза болх тIагIоллара бу, тIахьожачоа хьинаре а хетийташ, дисциплина чIоагIъяреи къахьеганза доходаш яхарца лоаттабу къовсам чIоагIбареи хьакъехьа абстрактни тIахьехамаш а деш. Перестройкана доалдара хетаяь отчеташ ювцаш республике чакхйийннача собранешка, пленумашка къамаьлаш даьча дуккханеша йоахар, н. Боков кIезига хул районашка, моттигерча Советий сессешка, къаьстта юртийи поселковийчарга.

Обкома бюрос, КПСС горрайкомаша депутаташа-коммунисташа, Советий аппараташа беча балхах дар дукхагIа хьадеха деза, цар беча балха тIахьожам лоаттабеча баха нах юкъеоза беза. Партийни комитеташа а организацеша а цIенхашттагIа хьадеха деза Советий исполкомаша а сессеша а яь решенеш боахамий кулгалхоша дувцалга а йоацаш кхоачашъелга.

Духхьала Советашка гIолла хила деза перестройкана партийни кулгалдара потенциала бизза низ чулоацалга, къаьстта хIанз ирагIа, дукха а къахьегамхой юкъе а озаш, харцахьарча хIамаща — боахамзленца, расратташца, лечкъоращца, спекуляцеца, кхаашца, протекционизмаца, приписказаца къовсам лоаттабе беза.

Нохч-ГIалгIайче социально-экономически дегIакхуалалга сихдара декхараш кхоачашдеча кхы а чIоагIагIа лакхлу паччахьалкхен Iаьдала исполнительнии распорядительнии органий лоархIами бехктокхами, хьалхарча аргIагIа царех лакхагIчун — республика Министрий Совета (Министрий Совета председатель, обкома бюро член — М. А. Керимов). Министрий Совета, халкъа депутатий моттигерча Советаша дукхагIа теркам тIаухийт наха хIара дийнахьа эшараш кхоачашдара, цар вахара хьалаш, быт тоаяра дешашта. Укхаза хIанзле белгалла опыт а, цхьадола хьокхамаш а да. Иштта болх бе могаргдола беррига нах общественни производствана юкъеозар духьа юрташка предприятей филиалаш хьаэ, дегIаухаш латт цIагIа болх белга, кооперативнии индивидуальнии къахьегама деятельность. ГIишлон бригадаши юртбоахама болхлойи мехка кхыча районашка дIаухийталга дикагIа вIаштIехьдаккхара де дезараш тIаийду.

Цхьабакъда практико хьахьокх советски органаша хIанз а лохерча боараме, хIаьта цхьайолча хана геттара мела йоккха масштабни перестройка чакхйоаккхалга, дукхагIйолча хана балха тIа цхьа лоадам боаца хIама карагIдаьлча цунах доаккхал а деш багIалга. Республике социальни сфера дегIакхувлача цIенхашта хувцамаш де мегадац, цу гIулакха хьакъестаю средстваш караерзаяц. ХIанз а кIезига йоакхо ю нах баха пункташ тоаяра гIулакха. Юрташ социально юхатоаяра болх чIоагIа ледара бу.

Цу хьалашка практически новкъостал дар, керттера декхараш кхоачашдара советски органий низ вIашагIтохар Министрий Совета кулгалхой балха кертерча декхарех цаI а хинна дIаотта деза. Председателгара, Министрий Совета председатела заместителашкара дIадех цар хIара дийнахьа, тIагIертта министерствай, ведомствай, горрайисполкомий кулгалхошта кхетам балара хьакъехьа болх белга, уж шоашта тIадиллача гIулакха хьалхашка бехктокхаме хургболаш, наьха дIадехарашка компетентно, чIоаггIа теркал деш хьожаргболаш. ХIанз укх сахьате из болх геттара мела бу М. А. Керимовеи, цун заместителашеи цхьа нагахьа мара дакъа лацац министерствай, комитетий коллегей, моттигерча Советий исполкомий заседаней балха. ТIаийца решенеш кхоачашъяра тIехьа мела тIахьожам лоаттабу.

Цу ханна дуккхача участкашкара гIулакхий хьалах наха дика хоалу сага хIара дийнахьара вахар тоадара лаьрхIа кхы тIехьа а ца тетташ кхоачашде деза декхараш къоастадеча тоаденна хIама доацалга. Наха духхьал цу тайпарча динза дисарашка хьежжа уйла ю перестройка эффективностех. М. А. Керимова овлангара хувца еза социальни сфера дегIакхувлара дешашцара шийн отношени, уж массаза республика Советий теркама кIала лоаттаде деза, иштта ма могга бехктокхам айбе боагIа обкома члений — Министрий Совета председатела заместителий А. А. Мальсагова, А. И. Иванова, Т. У. Махмудхаджиевай, К. С. Салтаханова, царгара цIенхашттa хьадеха деза лоархIамегIйола социальни проблемаш кхоачашъелга, цу гIулакха республикански органий, моттигерча Советий болх леррагIа вIаштIехьбоаккхилга.

Укх пленума кийчо еча хана газетий редакцешка а парте обкоме а ихача письмошка, геттара нийса белгалдоахар нов. Керимов бюро член а Министрий Совета председатель а санна тIаийцача решенештеи уж практически кхоачашъяраи юкъе юкъ йоллийт, цунна тоъац гIулакх лерттIа дIадахьар, принципиальность, доагIар хьадехар яхаш. Цунна мерзденнад, цхьайолча хана дукха сахьаташ дIалоаца, дукха заседанеши совещанеши чакхйоахалга, республика социальнии экономически дегIакхувлача дуккха лостамашкара тIехьалинсар эшадара доаггIа де дезараш тIаэцаш.

КПСС XXVII съезде белгал ма даккхара «хано дIадех, мехка доаллара гIулакхе хьинарегIа общественни организацеш юкъеозалга». Паччахьалкхен предприятех дола Закон юкъедоаладариз, шоаш шоашта доалделга дегIакхувларца дикка шерду профессиональни союзий бокъонаш.

Белгалдаккха йиш я, республика профсоюзаша чулфусамаш дIа-хьа екъача, къахьегамах луш гола алапи вIаштIехьдоаккхача, яхьа кулгалдеча социальни нийсхон принципаш лораяра, дисциплина чIоагIъяра дукхагIа теркам тIаухийталга. Цунца цхьана КПСС обкома бюро члена Г. Г. Олейникова кулгалдеча облсовпрофа, профсоюзий обкомий, профкомий балха хIанз формализм а каьхаташца болх белга а эшадаьдац. Цун хоалуш тоъац нахаца дийна организаторски болх белга, къахьегамхой законни хьашташ лорадеча лерхIачунга кхача гIерталга, шоаш яхачун тIара юха ца боалаш чIоаггIа тIагIорталга. Масала, таханарча пленума доклада тезисаш ювцара хьакъехьа Малгобекски районе активаца хиннача вIашагIкхетаре нов. Олейниковга духхьал хьааьлар укх 10 шера эггара хьалха района из веналга. ХIаьта района къахьегамхой социальнии бытовойи эшараш кхоачашдеча эттача хьало дIадех духхьал профсоюзни органаша шоай оагIорахьара массаза терко а йоакхо а елга.

Республика профсоюзаша тахан овлангара хувца еза кердача хьалашка доалдара, къахьегама коллективаш хозрасчетага, шоаш шоашта финансировани ерга ялара балха дешашцара отношенеш. Кхы а чIоагIагIа принципиальнегIа а хила еза цар позицеш гIонахьара Iалам лорадара проблемаш ювцача, къахьегама эшаш дола хьалаш хьадеча, кхерамзлен техника дIадехараш лорадеча хана. Къахьегача сага авторитет ма могга айе еза, из дара профессиональни цIейш чакхдахара йолча таронех бизза пайда ийбе беза.

Обкоме бюро членалла кандидата Л. А. Касаева кулгалдеча областной комсомольски организаце республика социально-экономически дегIакхувлара декхараш кхоачашдеча кагирхой юкъеозара, Советски Эскара мугIарашка гIулакх де баха кагирхой кийчбара балха хьинар айдара даькъе цхьадола дикагIча оагIорахьара хувцамаш хиннад. Цунца цхьана ерригача а комсомольски организацеша шоай къахьегама коллективай практически гIулакхашта юкъедакъа лацац, цар общественно пайдане болх бе раьза боацача кагирхой къаьсттача даькъаца хьадда къовсам лоаттабац. Комсомольски комитеташ хьалха санна лакхерча указанешка хьежара Iомалех мукъаьяьннаяц, цар цхьайолча хана гIулакхаш творчески леладац, кагирхой хьинарах а низах а когтIортилга яц.

Тахан вай юхь духхьал дIаала деза кагирхошта идейно-нравственни, патриотически, интернациональни, атеистически кхетам лучара доккхий кхоачамбоацараш дIадахара нов. Касаева а из керте латтача комсомола обкома бюрос а тIагIертта а леррагIа а болх ца белга. Партийни а советски а органаш, боахамий кулгалхой декхарийла ба кагирхоща беча балха дукхагIа йоакхо е, комсомола горкомийи райкомийи пленумашка, бюро заседанешка, собранешка дакъа лацарах кхоачам а ца беш. Боахама гIишлош хьалъяра хоадамболлаш йола участкаш дIаяла еза комсомольски организацешка.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 70 шу дизара хетаяьча торжественни заседане ше доклад еш М. С. Горбачева белгалдаьккхар: «Перестройка, демократи де гIаахаро таро хулийт профсоюзий, комсомола, кхыча общественни организацей, цу даькъе укх тIеххьарча шерашка хьахиннарий, тIемеи къахьегамеи ветераний Ерригсоюзни совет, кхалнаьха советаш, культура Советски фонд, В. И. Ленина цIерагIа йола Берий фонд санначар энерги, торонаш, бокъонаш йизза юкъейоалае. ЛоархIаме да цар хIара денна беш бола болх вахаре лоархIамера декхараш кхоачашдарца бувзабенна хилар, дуккхача къахьегамхой хьашташ кхоачаш а деш».

Перестройкана кулгалдеча КПСС обкома бюро декхарийла я хIара общественни организаце хьинаре позици хилийтара де мел дезар де. Цунца дувзаденна овлангара денз хувца деза укх тIеххьарча хана дуккхача партийни комитетий оагIонгахьара цар беча балха боаггIаш бола мах ца белга. КПСС обкома отделаша белгала аьлча, шоай балха тIа кIезига когтIортолга ю шоай яраш санна йолча профсоюзий, комсомола, кхыча общественни организацей отделехи комитетехи. Уж ерригаш а декхарийла я перестройкана, демократена тIехьа чIоагIа а тешаме а болх бе.

Боахам лелабара кердача методашка довлар — теркама юкъмоттиге

Организаторски балха стили методаши эрга а йоахаш, аьлар докладчика, КПСС обкома бюро гIиртай керттера декхараш кхоачашдара — республика социально-экономически дегIакхувлилга сихдара из тIаберзабе. Республика халкъа боахама керттерча даькъана — промышленноста партийни кулгалдеча перестройка яра чIоагIа йоакхо яьй. Обкома бюрос, секретариата, отделаша цкъа санна дуккхаза а йийцай промышленни предприятей, цар юкхьанцарча партийни организацей балхаца ювзаенна йола проблемаш. Республика индустри дегIакхувлара капитальни вложенеш хьежаелга а хийцад, дукхагIа хулаш латт реконструкци яра, керда техника оттаяра. Iилман-технически прогресса карагIдийннараш юкъедоаладара дIахьежаеш йола средстваш. Партийни, советски, боахама органаша керттера низаш тIадерзадаьд боахам лелабара керда методаш юкъейоалаяра, паччахьалкхен предприятех (объединенех) долча Законо чулоацаш йола принципаш караерзаяра.

Иштта балхаш дарах промышленни продукце боарам шин шера 6,2 процент лакхбелар. Керттерча даькъе из продукци тIакхийттай къахьегама овсарле лакхъяра чотагIа. ПланагIа лаьрхIачул совгIа маьхалъяьккхай 54,8 миллион сома мах бола продукци. КIезиг-дукха тоаелар договорни дисциплина, мехкдаьттен гази яккхара задани а тIеххоачашъяьй.

КарагIдийннараш дика дале а, мукIарал де дезаш да, КПСС обкома бюро, горкомий, райкомий вIаштIехьдаланзар боахам лелабара хувцаденнача хьалех кхета, паччахьалкхен план а социалистически декхараш а предприятешка толаме кхоачашдайтар Iалашдара партийни влияне средствай ерригача арсеналага болх байта. Хьалха а санна царех 10 процент яраш продукци маьхалъяккхара планаш кхоачаш ца еш я, 12 — къахьегама овсарле лакхъяр, хIара пхелагIа йолча предприяте кхоачашдац поставкаш яра декхараш. Дикала лакхерча категорех изделеш арахецара план а кхоачашъяьяц. Кхоачамболлаш тIагIертта болх бац ресурсаш кхояра йолча технологех шерра пайда эцара. Производства эффективность лакхъяйтара дукхача сменашка болх барга довлара йола КПСС обкома мероприятеш во кхоачашъю цхьайолча районаша.

Цхьадолча боахамий кулгалхоша мело ю боахама реформа чакхъяккхара, йиззача хозрасчетеи ше-шийна финансировани яреи хьалашка яьннача хьалхарча итт предприяте балха практика караерзаяра. ХIаьта из практика чIоагIа пайдане я. БIарчча хьайийнача цу группера предприятеша беш бола пайда дукхагIа ба, царех дукхагIъяраш стабильно лоархIаеш я поставкаш яра планех. Из иштта дале а, боахам лелабара долча кердача хьалашка довлара кийчо еча кхоачамбоацараш нийсдалийтар Iеткъар «Красный молот», «Трансмаш» заводий, кога гIирс беча фабрика, «Грознефтеоргсинтез» объединене балха. 1988 шера цхьоалагIча январе денз йиззача хозрасчетахи ше-шийна финансировани еши болх беш я 97 промышленни предприятии объединении, республике ерригa арахецача продукцех царга кхоач 86 процент яр.

Бюрос, секретариата, парте обкома отделаша Iалашъе еза халкъбоахамий декхарий хьакъехьара организационнии идеологическии решенеш. Керда проблемаш къаьнача IаьдалагIа къестаелга дита деза, командно-административни стилех болх белга дIадаккха деза, сихагIа караерзае еза экономикана кулгалдара политически методаш.

Боахама механизмана перестройка яра йолча хьалхарча этапе юкъейоалаяьяц кIеззига йола резерваш мара. Из иштта дале а, вай йолаш я наьха творчески хьинар айдара хьакъехьа кхетам балар, производства да ше лархIар, бухсоццаш хьахулачун даькъера коллективни бехктокхам санна йола йоккха фактор.

Халахете а, тахан а тIехьа кхеталеш бац дуккхача къахьегама коллективашка мишта вIаштIехьдаккха деза планировани учети елга бригадашка, сменашка, цехашка, мишта хьахургья экономически стимулировани яра фондаш. Цхьабола кулгалхойи специалисташи йовзаш бац кулгалдара экономически методаш, шоаш болх бе ховш бац, кIезига я цар инициативеи предприимчивости. Зехьа доадечун духхьалара механизм болх бе йолаялийтара терко ца ярах, дуккхача вай предприятешка пайда боацаш доадераш тайп-тайпара да. Уж цхьаккха дича а ла мегаргдолаш дац экономически реформа хьалашка. Масала, хIара шера брак ярах вай доаду 1,5 миллион сом. 8 миллион совгIа дар — тIехьаяьха кредиташ дIателара процентех, кхы а 15—20 миллион — договорни декхараш кхоачаш ца дарах.

Толам баккхарга дог доахилга дац кердача прогрессивни оборудованех цхьан сменагIа мара пайда ца эцаш хилча, хIаьта цун нонагIо лакъа болх ца беш латташ хилча.

Е дикала проблема хьаийцача. Цу лостаме хьа а кораяь, болх беш я эффективни рычагаш, царех цаI я госприемка. Из юкъейоалаяро гIо дир технологически дисциплина чIоагIъяра, рекламацеш кIезигъяра. ХIаьта госприемкас хьагучаьхар хьалхагIа партийни организацештеи боахамий кулгалхоштеи ца гуш е бIаргаго ца ловш хинна производства позицеш.

Промышленноста партийни кулгалдеча вайцига хьаIайнай кIезига йоаца проблемаш. Из дIахо а дегIайоалаяра обкома бюро декхарийла я партийни комитетийи организацейи ерригa резерваш оарцагIъяха, боахам кхетаме лелабе ховргдолаш, паччахьалкхен средствай, бийдала хIара килограмма ма боаггIара кхомбергболаш нах Iомабе. Кхыча тайпара кхоачашдулургдац экономикана доалделга эргадоаккхалга.

Докладчико дIахо аьлар, КПСС обкома бюро теркама юкъмоттиге латт капитальни гIишлош хьалъяра дешаш. Заказчикаштеи гIишлонхой таронаштеи юкъе этта юкъ, гIишлош еча организацештеи гIишлониндустри дегIаахаран эшараштa юкъера тIехь-тIехьа лакхлуш йола диспропорци бахьан долаш тIехьа ца тетташ цхьадола гIулакхаш де дийзар. СССР Минюгстройси Минмонтажспецстройси цхьана отта а яь, кхоачашъеш я Нохч-ГIалгIай гIишлон управленеи республика монтажни организацейи производственни база чIоагIъяра программа. ГIишлон управлени йиллай агропромышленни комплексе. ХьинарегIа болх бе яьннай цхьайола организацеш-заказчикаш. Из бахьан долаш подрядни организацеша деш дола гIишлон-монтажни балхаш 28 процент дукхагIа хилар. ДIадахача шин шера гIишлон организацеш эргаяьха тоаярген кхы тIа а технически Iалашъярген дIаяхийтай ерригача XI пятилетке яхийтараш миссел средстваш. ДIаяхача пятилетке хиннарел дукхагIа шера юккъера лоархIаш хьал а яь, болх бе йолаялийтай поликлиникаш, клубаш, деша даха ха йоацача берий учрежденеш, школаш. Укх тIеххьарча 7 шера хинначул дукхагIа нах чубаха цIенош хьалдаьд дIадахача шера.

Цу тайппара, гIишлонхой балха тIа цхьадола толамаш даьхад, бакъда, отрасле перестройка новкъа баьккха дика гIа ба царех аьлча гIалат хургдар. Пятилетка шин шера кара ца ерзаеш йисай 95 миллион сом капитальни вложенеш, царца юкъарчал доаццаш производственни лаьрхIа йоацача объекташка гIолла (керттерча даькъе соцкультбыта яраш) 32 миллион сом. Яь йистеяха езаш хинна дуккха объекташ шоай ханнахьа эксплуатаце дIаеннаяц. Хьалха а санна, гIишлош еча дукха хул авралаши штурмовщинеи, балха дикала раьза ца хиларах дола дувцараш дукха да, объекташ даь даланза хIамаш а долаш, дIаяла гIерта моттигаш хIанз а йолаш я.

ГIишлониндустри дегIайоалаяра деча гIулакхаша боагIаш бола пайда бергбац, нагахьа санна тахан санна мара сборни аьшкбетон, товарни бетон, кирпишкаш, аьта тIо беча мощностех пайда ца эце, вешта аьлча, 47—70 процент мара болх ца байте.

ЛоархIаме декхар а долаш дусаш да капитальни гIишлош еча планироване порядок оттаелга. ГIишлош хьалъяра программа оттаеча хана дуккха йола горрайисполкомаш, министерствайи ведомствайи, предприятей кулгалхой гIерт ма могга дуккхагIа цунна юкъе объекташ яхьа, уж хьалхарча аргIана хьалъе еза-езац, гIишлонхой таронаш я е яц теркал а ца деш. Цу гIулакха низи средстваши дIа-са екъаш вIашагIйоах, дуккха корректировкаш яйт, юххера а гIишлош хьалъелга дIаьхду. Иштта практике коллективни подряд юкъейоалаеча, договорни маьхий хьакъехьа заказчикаца расчеташ еча, йизза йола боахама расчети самофинансировании еча издержкаш хулийт. Цу дерригне а гIишлонхой коллективаш шоай кхоаненах тешам болачара, моральни раьза хулчара йоах.

Юрта боахамерча гIулакхаша сатийтац. Укхаза йIаьхъеннай организационни перестройка. Агропромстройс лакхдац боарамаш, лоархIаме объекташ йистейоахалга доxаду, царца гIишлон-культурни сферера яраш а йолаш. Кхоачамболлаш дегIадагIац юрта гIишлон организацей производственни база чIоагIъелга.

Боахама хьисапе гIишлош хьалъелга ма доаггIара даьржадац республике.

Балха кхыча цхьайолча участкашта а санна, гIишлош яра партийни кулгалделга обкома секретара Е. В. Тумсоевна тIадиллад. Гуш ма хиллара, цу отраслера кхоачамбоацараш ледара дIадоах. Нов. Тумсоева чIоагIагIа бе беза партийни организацешка, гIишлонхой къахьегама коллективашка организаторски болх, дукхагIа теркам тIабахийта беза цу лоархIамеча отраслена кулгалдара хьакъехьа райкомашеи горкомашеи беча балха. Хала хете а, горкомашцареи райкомашцареи цун бувзамаш хIанз а доккхий дац. Е. В. Тумсоевеи обкома гIишлон отделои (И. И. Алмазов) цхьайола лоархIаме проблемаш горрайкомашта дIатIаехкай, критика яра бокъо шоашка а йита. Пленума кийчо еча хана цхьаболча новкъосташа йоахар, обкоме хьех шоаш гIишлош яра дешай хьакъехьа оаха дувцачунга ладувгIеи новкъостал деи а доацаш, духхьал бехк баккхара. Белгалдоахар н. Тумсоев балха тIа ца доагIача тайпара сихлуш, критически замечанеш ца ловш, долла хIама дулургдолаш каьхатий низ хиларах тешаш хилар. ХIаьта цо балха новкъарле ю. Цу замечанеш тIара кхетам эца боагIа КПСС обкома секретара.

КПСС обкома бюро балха тIа къаьстта моттиг дIалоац агропромышленни комплекс дегIайоалаяра дешаша, белгалдаьккхар В. К. Фотеева. Царех эггара лоархIаме дараш дувц пленумашка, республика партийно-боахама актива собранешка.

ЧIоагI а яь, кхоачашъеш я юртбоахама продукци дукхагIа яккхара комплексни лаьрхIа программаш. Фуаш дукхагIа гулдара а коа тIарча оалхазарий дулх дукхагIа даккхара а де дезар къоастадаьд керттерча даькъе птицефабрикай йолаш йола мощносташ йиззагIа караерзаяра, хIаьта иштта хIара колхозеи совхозеи товарни йоаца коа тIара оалхазараш леладу фермаш яхкара чотагIа. Из программа чакхъяккхаро йиш хулийтаргья укх шереи хьатIадоагIача шерашкеи дулх 4 эзар тонн дукхагIа даккха, фуаш 50 миллион дукхагIа гулде. Дукха ха йоаццаш КПСС обкома бюрос могайир коартолаш 40—45 эзар тонн яхара программа. Цу дерригане а гIо дергда паччахьалкхен дотаци хьа ца эцаш йита, баха нах кхачанца дикка дикагIа Iалашбе.

ХIанз йолаш йола «Грозныйагроплодоовощторг» объединени чIоагIъяра кхы тIа а гIулакхаш ду. Цу объединене хьалъеш я 30 эзар тонн керда сом, баьцадаараш, коартолаш лоаттаяра йола мощносташ, цар йиш хулийтаргья 1988 шера г. Грозне баха нах Iалашбелга белггала тоаде.

ВIашагIъеллай чкъаьрий леладу республикански объединени, укх шера къахьегамхошта 1000 тоннал совгIа чкъаьрий дала деза цо, хIаьта пятилетка чакхйоалаш — 2,5 эзар тонн.

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТА VIII ПЛЕНУМ

ДЕЧУН КОРТА—ХАЬДДА ГIУЛАКХАШ

(Инстедоалар. Долалур 1-чен 2-чен оагIош тIа).

Кхоачашде лаьрхIача гIулакхашта партийнии, политическии, организационнии Iалашо яра дола наькъаш белгалдахара обкома бюро тахка а техка, хьежай шерра пайда эцара могаяьча «Советская Россия» яхача колхоза, «Солнечный», «Наурский» совхозий кулгалхой а парторганизацей а балха опыта цхьадолча лоархIамегIча лостамашка.

ХьинарегIа ю агропромышленни комплекса кулгалдара методаштен структураштен еш йола модернизаци.

Кердача тайпара хьеж доакъара база чIоагIъяра дешашка, люцерна, рапса а кхыйолча белкови культурай а боарам боккхагIа хилийтаб, кердаяьккхай хIама дIаювча майдай структураш. ТIеххьарча шерашка хьинарегIа хьалкхее йолаяьй доакъара свеклаш. Цо аьттув боалийт доакъарашта дикагIа сбалансировани е, кIал кIийле а йолаш, хIара колхоза а совхоза а царца дувзаденна хьашташ кхоачашдергхиларах бIу боллийт.

Аграрни сектор дегIайоалаяра чакхдаьхача гIулакхаша аьттув хилийтаб XI-ча пятилетка шера юкъера йоаккхаш хиннача валови продукце боарам тIеххьарча шин шера алсамбаккха. КIа эцалга дегIаденад 5 процент, дулх — 14, шура — 7, фуаш — ялх процент. КIезигденнад зе деш хинна боахамаш. 1986—1987 шерашка юртбоахама производство пайда луш хиннай.

Бакъда, цу карагIдаьннараша цхьаккха дича а сатеде йиш яц, хIана аьлча, дикача тайп - тайпарча кхачан продукташца нах хIанз а Iалашбе магац вайна.

КПСС ЦК июньски (1987 ш.) Пленумо, ховш ма хиллара, оттадаьд хаьдда, хIаьта духхьал дIааргда вай, геттара чоалхане, бакъда, цхьаккха дича а кхоачашдинза даргдоаца декхар: кхачан продукташ лоаттаелга укх гаргарча шин-кхаь шера цIенхаштта тоаделга. Из кхоачашдара де лерхIача гIулакхашта юкъе лоархIаме моттиг дIалоацаш да доалдара структураштa, боахама демократена перестройка елга, къахьегам вIаштIехьбаккхара а цох доагIар дIадалара а йола керда формаш а экономически гIулакхаш чакхдахар, кхыйола рычагаш.

Обкома бюро, республика агропрома теркама юкъмоттиге хила деза хIанз боахамаш йиззача хозрасчетагеи шоаш - шоашта финансировани яргеи доахалга. Вай массане а нийсеи чIоагIеи кхетаде деза, йиззача хозрасчетагеи ше-шийна финансировани яргеи довлар — агропромышленни комплексана дIахо демократизаци яра хаьдда белгало йолга. Лакхе латтача органий кара хинна дуккха а экономически дешаш къестаделга хIанз дIакаралуш да къахьегама коллективашта. Нагахьа санна цхьаккха бахьан а доацаш, цар гIулакхашта юкъегIертилга цIендаь да ца доаккхе, нагахьа санна предприятей, къахьегама коллективай бокъонаш IотеIаелга дIахо а леладой, цхьаккха хIама хургдац е хозрасчетах а, е ше-шийна финансировани елгах а.

Предприятей а къахьегама коллективай а бокъонех дувцаш вайна даим а дагабалла беза, эггара хьалха экономически а болаш, вай балхах хьахулачох бола бехктокхам. Нагахьа санна из ца хуле, тIаккха цхьаккха дувцилга яц хозрасчетах а ше-шийна финансировани елгах а. ХIаьта цох кхералга кIал кIийле йоацаш а дац. Цхьадолча боахамашка къахьегамах бола мах укх тIеххьарча шерашка, шеко а йоацаш, производства болхлоша бокъонца юкъедихьа дакъа а ца лоархIаш тел, хIаьта дуккха моттигаш нийслу цун фонд валови пайдал тIехъювлаш. Иштта хилча тоъал средстваш йисац керттера фондаш кердаяхара а алсамъяхара а, социальни сфера дегIакхувлара, дувцилге хилац воспроизводство алсамйоаккхилагах а. Цу тайпара иждивенчески оамалаш, цу тайпара шийна гIулакхаш хьаде яха психологи хилча дувцилга дац хозрасчетахи шешийна финансировани елгахи.

Белгаллара халонаш йолаш я экономически тIехьадусаш дола боахамаш, агропромышленни комплекса кхыйола предприятеш хозрасчетагеи ше-шийна финансировани яргеи йоахача. Цо дIадехаргда боккха кийчон болх белга, цкъарчоа мукъа а белгалара организаторски а материальни а гIо делга, хIаьта иштта агропромо, партийни комитеташа шоай оагIорахьара хадданза теркам тIалоаттабелга. Цу тайпара боахамаш а предприятеш а хозрасчетеи шоашшоашта финансировани яраи хьадашка тешшамеча кулгалду кадращцеи специалистащцеи чIоагIъелга Iалашде декхарийла я уж.

Хьалхе а денз белгалдаккха ловра, йоах доклада тIа, совхозий директорий а колхозий председателий а йоакхо елга хувца дезаш хилар. Лорабе беза уж, балха тIа гIо де деза царна. ХIаьта вай республике юкъеенай кхыйола практика — юха ца соцаш боахамий кулгалхошта тIатеIар. доагIаш а, хIаьта дукхагIа йолча хана ца доагIаш а, дуккха наказанеш елга. ХIаьта цунца цхьана, кхетама воздействи а йиц цу наказанеша. ДIауйла елаш укх тайпара йолча цифрай — совхозийи колхозийи 150 кулгалхочох укх тIеххьарча шин шера партийни бехктокхаме эзав 80 саг, 108-на бехк баьб халкъа тIахьожама комитеташа, 141 саг административни бехктокхаме эзав тайп-тайпарча инспекцешеи органашен. МалагIча балхах дувца йиш я укхаза!

Дуккха цIенхаштта проблемаш къестае еза агропромышленни комплекс дIахо дегIакхувлача. Духхьал дIаала деза, хIанз а тIехь цаI йола вIаши ювзаенна производственно - экономически организм хинна дIаэттаяц из. Отраслаш, боккъалдар аьлча, къаьст-къаьста болх беш я, боахамашка кхоачам боллаш биц боахам лелабара экономически методаш юкъекхувлара, овсарле лакхъяреи къахьегам вIаштIехьбоаккхилга эргабаккхареи болх. ГIулакхаш чакхдоахаш доллаше, агропромышленни комплекс дегIакхувлара дукхагIа йоакхо еш дикагIча оагIорахьа геттара эсала а стабильни доацаш а хувцалу цу лоархIамеча отраслера гIулакхаш. Дулх, шура якхара, баьцадаараш, сом а даьтта доаккха культураш а кхеяра даькъе Кхачан программа заданел тIехьаюсаш я республика. XII-ча пятилетка шин шера шекара свеклаш, генараш, коартолаш, бахчеви культураш Iалашъеча декхар тIадисад.

Юрта боахаме хIанз а дукха кхоачамбоацараши къоастаянза проблемаши хиларо хьадаьд из хьал. Хиш дехкача кхашкара хьадоалар кIезига да. Лаьттах пайда ийбара Iилман система юкъейоалаяьяц укхаза, цудухьа дуккхача боахамашка лерхIаш бола хьувкъам баккхац, хиш дехкача лаьттах эффективно пайда ийбац.

Геттара дIаьхденнад доакъар доаккхалга тIехьадусаш хилар. Цхьайолча районашка аттагIдолчча тайпара леладу из. Люцернен доакъара свеклашн дукхагIа дIаера чотагIа доакъар хаьдда дикагIеи дукхагIеи хилийтара лаьца никъ боагIача тайпара а тIагIертта а чакхбоаккхаш бац.

Хьайбаш леладелга дегIадоаладечара керттера кхоачамбоацар да доахани коа тIарча оалхазарийн продуктивность ледара дегIаухалга. Дуккхача колхозашкеи совхозашкеи деррига а доахан дукхагIа хилийтара тIадерзадаь да, цунца цхьана Iул тоадара, доахах хьадоаккхар дукхагIеи дикагIеи хилийтара кIезига теркам тIаухийт.

Баха нах кхачан продукташца Iалашбеча потребительски коопераце таронех боагIаш бола пайда ийбац. Цу балха боарам гучабоал укх даннешка хьежача: договорагIа оттадаьча маьхех вай потребкоопераце хьанийяь юртбоахама продукташ йохкара товарооборот 1,5-зза кIезигагIа я Къулбаседа-ХIирийченерчул, Черсий-Балкхарерчул — кхоалагIа дола дакъа кIезигагIа.

Юртбоахама продукташ йоахача кIезига дакъа юкъекхухь промышленни предприятей гIонна долча боахамаша. Обкома бюрос белгалдаьд экономика айяра, производство дегIайоалаяри болхлой коллективашта Iалашо елга тоадари духьа юртбоахама продукцех бIарчча е цун даькъах пайда ийбара шоай средстваш цар юкъекхухьаргйолаш, цхьаццадола боахамаш йIаьххача хана предприятештеи организацештеи тIачIоагIдара таронга хьажа, из Iомае. Башха дукха капитальни затраташ а ца еш, сихха кхачан ресурсаш алсамъяха таро хулийташ долча шоай доалахьарча гIонна долча боахамашцара позици хьем боацаш хувцанза яргьяц. Цунца дувзаденна, царна кагий доахан. доакъар далара мамогга гIо де деза. Эшаш мел волчунна бешамий - дачни участкашта лаьрхIа лаьтта къоастаде.

Юрта боахам дегIабоалабеча новкъарле ю цунна планировани еча гучадувлийтача цIенхашттача кхоачамбоацараша. Лоацца аьлча, массаза а лархIац дегIабена производственни низ, лаьттан экономически мах хоадабелга, кхыйола фактораш. Районаштеи боахамаштеи увттаеш йола планаш цар таронел лохагIа я. цар къахьегама коллективаш оарцагIъяхац кхы тIа йола таронаш лахараи царех пайда эцараи. Из цхьаккха дича а хилийта йиш йолаш хIама дац, хозрасчетаген самофинансированегеи довлача хьале къаьстта а.

Агропромышленни комплекса балхах хаьдда жоп дала дезараш ба парте обкома бюро членаш Д. Г. Завгаеви А. И. Воронкини, царгара къаьстта хьадеха деза тахан юртбоахама производство дегIайоалаеча долча кхоачамбоацарех.

Нов. Завгаева хьинаре дIадоладу дукхадола проблемни дешаш къестаделга, кердадар, хьалхалаттар лохачеи юкъедоаладечеи инициатива йолаш а ва.

Цунца цхьана, даьхача толамий мах дукхагIа бара тIера ва. Иштта, бIарчча хьанийцача республика юрта боахама беркате хинна 1986 шу чакхдаьнначул тIехьагIа, цун дуккха долча доакъой терко елга лаьгIдир. Цудухьа соахка комсашкара дIа мел ийкха культураш яхара планаш кхоачашйинзар, колхозашка, совхозашкеи боахамашта юкъерча организацешкеи дулх, шуреи фуаши доахилга лохделар.

Бюро дуккхача членашта, иштта ер пленум кийчъеш дакъа лаьцача коммунисташта хетачогIа, укх тIеххьарча хана кадраш хьахоржачеи уж балха тIа хьежаечеи, къаьстта агропромышленни комплекса системе дувлийтача гIалаташа, республикера юртбоахама производство ледара дегIаахар дукхагIча даькъе хьахиннад, парте обкома шоллагIа секретарь ше воллаше а, нов. Завгаева балха тIа беспринципности цIенхаштта кхоачамбоацараши хилар, экономикана кулгалдара партийни методашта меттел, цо командни, административно - низ бара яраш лелаяр бахьан долаш.

ЦIенхаштта претензеш е мегаргья тахан нов. Воронкинга. Цо каст-каста, текучкага а ваьле, перспективагIа хургдар доагIача тайпара теркал ца деш дут. Дувцаш долча дешашка комплексно хьажа вIаштIехьдалац цун.

Парте обкома бюро къаьстта теркам тIаувз республика кхачани перерабатывающии промышленноста хьало. Укх тIехьарча шерашка «готта» моттиг йолаш юс из. Амма нов. Воронкина хIанз а дагалаьцадац АПК из отрасль сеца латтачара меттахьа яккхара де дезараш, цун болх сихагIа тоабелга, юртбоахама производстваца айхагIа бувзам лелабелга Iалашдаьдац.

Н.н. Завгаевен Воронкинеи тахан де дезар да балха тIа барт хулга, частни, массазара гIулакхаш дита а дита, республика агропромышленни комплекс дIахойодача хана дегIайоалаяра, из массайолча моттигашка йиззача хозрасчетагеи самофинансированегеи, подрядни формашка яккхара стратеги вIаштIехьъяккхар. Кулгалдара волевой стила элементаш цIенъяь дIаяха, юртбоахама производства специалисташта ховчох коггIортолга е, шоай балха тIа цунах пайда ийбе беза цар.

Къахьегамхой социальни хьаштий чIоагIа йоакхо е

Яр духьа еш яц экономике перестройка. Из хаьдда тIаерзаяь я халкъа хьал-таро дIахо тоаяра, вай планий социальни лостам чIоагIбара. Социально-культурни сфера материальни база даькъе хьахинна яьнна проблемаш теркал ца еш йита йиш ца хилара хьакъехьара КПСС XXVII съезда, XIX областной партийни конференце установкаш кхоачаш а еш, белгалдаьккхад доклада тIа, обкома бюрос нах чубаха цIенош, соцкультбыта объекташ хьалъяра, халкъа эша товараш арахецалга, наха гIулакхаш делга дегIадоаладара, унахцIено лораяра а халкъа образовани тоаяра а программаш оттаяьй.

Лакхе ма аллара, 1986 — 1987 шерашка дукхагIа хьалдаьд цIенош, школаш, деша даха ха йоацача берий учрежденеш, поликлиникаш, кинотеатраш. ДукхагIа даьд транспортни а бытовой а гIулакхаш, наха коа-карта эша товараш.

Вай керттерча проблемех цаI — нах чубаха цIенош хьалделга. Укх пятилетке цIенош хьалдара 1,5-зза дукха рузкъа хьожадаьд дIаяхача пятилетке хинначул. Цо дIадех хIара городе а районе а, къахьегама коллективашка цIенош хьалдара программаш кийчъелга а наха дIайовзийталга а. ХозспособагIа нах чубаха цIенош хьалдара йоакхо ца елга цIендаь дIадаккха деза. ХIаьта а, «Грознефть», «Грознефтеоргсинтез» яраш санна йолча йокхийча объединенеша цIенош хьалдара проблема къестаю арахьарча подрядни организацей низащца.

ЦIенош дукхагIа хьалдарца цхьана, хьалхарча плане отт фусамаш нийса дIахьежаяра декхар. КПСС обкома цхьан пленуме вай дийцад г. Грозне жилищни законодательство телхадара КПСС ЦК-рча Партийни ТIахьожама Комитето еннача оценках. ХIаьта уж нарушенеш хIанз а цIенъяь дIаяьхаяц. Уж Iатккъ социальни нийсхонна, перестройкана дискредитаци ю.

Цу хьалашка республика Министрий Совет, облсовпроф, правови а тIахьожам лоаттабу а органаш фусамаш дIаекъача хана нарушенеш ца хилийтара тIаерзаяь хаьдда система хьае декхарийла я.

Социальни проблемаш къестаеча нийслуча кхоачамбоацарех дувцача хана, ца хьоахадича даргдац халкъа эша товараш дукхагIа хьадара, цар ассортимент шеръяра, уж дикагIа хилийтара беча балхах. Парте обкома бюрона карагIдаьннадац уж хьадара планаш ерригача предприятеша кхоачашъелга Iалашде. Соахкара задани кхоачаш ца еш йисай. Алапен фонда 1 сома 30 кепиг маьха мара из продукци хьаийц вай. Ледара я цу изделей ассортимент. Чоалхане бытовой техника, наха чIоагIа хоатташ йола хIамаш хьа ца яра бе-бе бахьанаш увттаду предприятеша. цу лаькъе «Красный молот», «Электроприбор» заводаша, «Грознефть», «Промавтоматика» объединенеша а увттадеш . Цу хьакъехьа хIанз духхьашха дувцац вай. Цхьабакъда, бюро членаш хилара тарра, балха цу участкана бехктокхаме болча М. А. Керимова, КПСС обкома секретарь хиннача В. И. Дмитриенкос, обкома отраслеви отделай заведующеша А. М. Астафурова, Ю. В. Кузнецова, Л. К. Муратовас халкъа эша товараш дукхагIа арахецара оттаяь программа йизза кхоачашъелга вIаштIехьдаьккхадац. Баха нах хиланза даргдоацача товаращца Iалашбара Iатккъ торговле цIенхаштта кхоачамбоацараш хилар. Дохка товараш доацаш моттигаш нийслу, наха гIулакх дара культура лоха я. Хьу а гIишлон материалаш а йохкалга во леладу, яхаш, дукха нах леткъ.

ЦIенхаштта кхоачмбоацараш да бытовой гIулакхаш деча предприятешта кулгалдеча даькъе а. Царех дуккхачар шоай таронашка хьежжа болх биц, планови заданеш кхоачашйиц. Быта служба болхлоша йоаггIаш йола инициатива, маькарал гайтац, гIулакхаш дара ассортимент шеръяц, уж де доаггIача бесса дика диц. Къаьстта во латт пахага салоIийталга, цар унахцIено тоаелга, садоводчески товариществаш дегIакхувлалга.

Къахьегамхой социальни хьашташ кхоачашдеча эттача хьало дIадех дига овлангара денз перестройка елга. Из чаккхъяккха еза КПСС обкома бюрос цахаддаш тIахьожам лоаттабеши цо новкъостал деши.

Цунца дувзаденна, аьлар докладчика, ер хIама белгалдаккха безам бар са. Укх тIеххьарча ханнацца боахама кулгалхой балха мах беча хана партийни комитеташа а организацеша а керттера лерхIар пачхаьалкхен план кхоачашъяр. Цхьабакъда, тахан духхьал из теркалдаь Iеш Iиш яц вай. Мишта вIаштIехьдаьккхад халкъа эша товараш хьаделга, мах а боаккхаш мел дукха гIулакхаш ду къахьегамхошта, коллектив кхачан продукташца Iалашъеча мел дакъа лоац предприяте — уж проблемаш къестаеча хьинаре дакъа лаца деза кулгалхочо. цу даькъе цунгара доагIар чIоагIа хьадеха деза партийни а советски а органаша.

Парте обкома бюрос дукхагIа йоакхо ю халкъа образовани, культура, унахцIено лораелга дегIадоаладара. Дикка дукхагIа хиннад халкъа а профессионально-технически а образованена, культурана, унахцIено лораяра хIара шера дIахьежаду рузкъа, цо йиш хилийтай цар материальни база шеръе.

Белгала перестройка хулаш латт лакхерчеи юкъерча лаьрххIачеи дешара заведенешка. Республика социально-экономически дегIаахара кердача декхарашка хьежжа хувцаш латт специалисташ кийчбелга, хьаю дешара-Iилман-производственни комплексаш, хIаьта промышленни предприятешка — кафедрай филиалаш. Халкъа боахама хьашташ дикагIа кхоачашлара дукхагIа йоакхо ю профтехобразоване училищаша. Цига дIадоладаьд кердача профессех кадраш кийчъелга.

КПСС ЦК-ас тIадиллaрагIа, парте обкома бюрос лаьрхIад кердача дIадехарий позицеш тIара хIара вуза, техникума, ПТУ материально-технически база 2000 шерага кхачалца дегIайоалаялара дешашка хьажа. КПСС обкома бюрос. секретариато, республика Министрий Совето цу даькъера капитальни гIишлошъяра планаш кхоачашъяра чIоагIа тIахьожам лоаттабе боагIа. лакхерчеи юкъерчеи школа объекташ ханнахьа хьалъяьйоахалга подрядни организацей кулгалхошкара хьа а дехаш. Къахьегамхой социальни хьаштий чIоагIа йоакхо елга партийни, советски, боахама органашкара хьадеха деза КПСС обкома бюрос.

Из иштта дале а, республике юхаувз юкъерча дешарей профессиональни школашка реформа елга, хьехара дикал лакхъеча а дешархошта кхетам луча а корта болаш хьахинна хIама дац. Эсала чIоагIъю къахьегам Iомабара йола материальни база, профессиональни ориентаци еча цIенхаштта гIалаташ нийсдолийт . Во пайда эц клубий, спортивни гIирсий таронех. Уж дукхагIйолча хана яьсса, салоIача а цIей долча а деношка дIакъайла хул.

Медицински гIулакх деча ра хьал тоалуш дац. Меллашха кIезиг лу бераш довлга, инфекционни лазараш. Бахача наьха еррига категореш профилактически хьажарца чулацара гIулакх геттара во латт. Скори медицински помоща во болх бу, яхаш къахьегамхой раьза ца хилар нийса да.

КПСС обкома бюрос ледара лакхбу просвещене (С. М. Мовтаев). унахцIено лораяра (Г. У. Мальсагов), культура (А. Г. Киндаров) министерствай кулгалхой балха шоашка доалде еннача участках бола бехктокхам. Отраслей перестройка штабаш хиннаяц царех хIанз а, таханара гIулакхаш кхоачашде а гIерташ. перспективни дешаш къеста ца деш дут.

Халкъа дешареи, культуреи, унахцIено лораечеи дуккха къоастаянза проблемаш хилар дукхагIча даькъе нийсленнад хьалха хиннача КПСС обкома секретара З. А. Яндиевас. Iилмани дешара заведенейи а культура а отделий заведующеша П. Н. Громовен Р. А. Сайхановеи министерствай бехктокхам лакхбара меттел, цар бе беза болх шоашта дIатIаийбар бахьан долаш чIоагIъяь программаш шеко йоацаш кхоачашъе мегадац.

Областной партийни организаце лоархIаме моттиг дIалоац республике эггара йоаккхагIйолча Грозненски городской организаце. Грозне я керттера промышленни, транспортни предприятеш, гIишлош, Iилман а лакхерча а дешара заведенеш, укхаза я бахача наха гIулакх деча сфера болхлой отряд, творчески интеллигенци. КПСС обкома бюро члена В. А. Куценкос кулгалдеш йолча парте городской комитета перестройкана ший дакъа юкъехьу. 1987 шера Грознерча промышленноста продукци маьхалъяккхареи къахьегама овсарле лакхъяреи планаш тIеххкхоачашъяьй. Керттера фондаш болх бе йолаялийтареи капитальни вложенеш караерзаяреи боарамаш дегIадаьхкал. 1986 шерарчул 28 процент дукхагIа квартираш, фусамаш хьаяьй. Городской транспорта материально - технически база чIоагIъеннай. Город тоаяра дукхагIа йоакхо ю.

Цунца цхьана обкома бюрос лерхIачох, нов. Куценкос экономикаи социальни сфераи партийни кулгалделга ледара леладу. Городе талмастта къестаду дукхагIдола вахара дешаш. Соцкультбыта, цу даькъе унахцIено лораяра объекташ ханнахьа эксплуатаце дIалулга юкъагIдоах, ханал тIехьаюсац халъю лоархIамегIйола производственнии Iалам лорадареи мощносташ. ЦIенхаштта кхоачамбоацараш да коммунальни боахаме.

Цунца дувзаденна духхьала дIаала деза, республика дукхагIйола партийни, советски органаш цIеношкеи клубашкеи шийла хиларца, лакхерча этажашка хий хьа ца доагIаш хиларца дIаIемай. аьнна, общественни транспорта балха тIа кхоачамбоацараш да. Цу гIулакхаша бIаьщ болча наьха вахар телхадой а цунна бехке бараш бехктокхаме озац.

Нов. Куценкох лаьца аьлча, цо ший балха критично мах бе, горкома, города райкомий секретарий бехктокхам лакхбе беза, царна хьалхара болх а ца беш. Партийни актива хетачох, дукхагIа ког гIортилга е, города общественни вахар социально-экономически дегIакхувлара лоархIамегIдолча дешай хьакъехьа дагавувла веза.

Республика социально-экономически дегIакхувлара декхараш кхоачашдеча доккха дакъа кхоач республикански халкъа тIахьожама комитетага (комитета председатель, обкома бюро членалла кандидат П. Г. Кащеев). Халкъа тIахьожамхоша шоай балха профилактически хьисапе хьежара, цун хьокхам лакхбара дукхагIа теркам тIаухийт. Халкъа тIахьожама органаша хьажара, кхоачабоацараш гучадахара, уж дIадахара цхьана лелагара балха стиль эргаяьккха тоаю.

Цунца цхьана нов. Кащеевна частни дешашка хьажара хьакъехьара практика хувца маганзар, цу тIа из къаьст-къаьста а тIагIолла а ду. Халкъа тIахьожама комитеташа шоай балха керттерча лостамашта разработка моттийта, моттигера башхалонаш теркал ца еш йир. ТIахьожамхой балха, хьалха а санна, дукхагIа хьажаргеи заседанеи яргеи, боагIа бехк баргеи хьежжа мах бу, хIаьта боахама доал ца дарца, дисциплина ца хиларца къовсам лоаттабеча, радикальни экономически реформа кхоачашъеча, республика социальни сфера дегIакхувлача хаьдда, юкъехьоча даькъага хьежжа а ца беш.

Обкома бюро, парте городскойи районнии комитеташ халкъа тIахьожама комитетий балхага кIоаргагIа хьажа еза, уж лоадам боаца поручени ца телаш йита еза, комитетий, группай, постий беррига низ предприятей, организацей балха хьокхамаш тоадара, общественни производства эффективность лакхъяра тIехьа лоаттабеча къовсама тIабахийта беза.

Перестройкана— комплексни идеологически Iалашо

ДIахьалхашкахьа ухалга сихдара а перестройка а идеяшта материализаци елга, белгалдаьккхар цул тIехьагIа докладчико, идеологически балха радикальни хувцамаш ца дича хила йиш яц. Отчетни юкъа, цкъа санна массехказза, дийцар уж дешаш КПСС обкома пленумашка, бюро, секретариате, Iилман - практически конференцешка. Царех дуккханей, хьакъехьа тIаийца а хIанз кхоачашъеш а я йIаьххача хана йола программа. Из ше деш обкома бюрос ларде лувц «эггара доархIамегIа, тахан партийни воздействе беррига низ шийна тIаберзабанза даргдоацар — тахан хьатIаэттача момента ирал, цун дерригача а хувцамий маIан хIара саго кхетадергдолча кхачар» яха КПСС XXVII съезда указанеш.

КПСС обкома леррагIа чакхдоах идейно - кхетам балара проблемай хьакъехьа парте горкомийи райкомийи секретаращца, пропагандаи агитацеи отделий заведующещца, журналистащца дагадувлалга. Бюро теркама юкъмоттиге латт интернациональнии атеистическии кхетам балара дешаш. Идеологически кадрашцара болх тоабеш ба, чакхдаьннад царна аттестаци елга. Идеологически болх хаьдда дийнбара практически новкъостал дир парте Центральни Комитето, Сийлахь - боккхача Октябра 70 шу дизара кийчо ярон из цIей дездарои. ЛеррагIа дегIадоагIаш да Воронежски Херсонски областашкарча, Къулбаседа-ХIирий а Къулбаседа Кавказа кхыча республикашкарча а къахьегамхошцара доттагIала бувзамаш. Из дикагIча оагIорахьа белгалдоал наьха къахьегама а политически а уйлаш нийсъяра, дуккхача къамех латтача вай республикера морально-психологически хьал унахцIенагIа ду.

ХIаьта а укх пленуме гуччахьа мукIарал ца дича далац, обкома бюро, идеологически отделаша идейно-кхетам балара балха овлангара хувцамаш делга вIаштIехьдаьккха ца хилара. Сага фактора хьинар айде дезарца дувзаденнача цу лоархIамеча гIуланха тIа дукха да кхоачамбоацараши къоастаданза йола проблемаши. Цу хьакъехьа парте Центральни Комитето е а йоагIаш указани йир вайна къахьегамхошта идейно - политическии интернациональнии кхетам балара болх тоабара хьакъехьа 1987 шера январе тIаийцача ший соцам тIа. Цу даькъера кхоачамбоацараш хоалу шийна тIадилла гIулакх кхоачаш ца деш тесса леладу, прогулаш ю, общественни производстве хьинаре дакъа ца лоацаш бола, социалистически доалахьена къоал а деш, шоай хьал тоаде гIерта, спекуляци лелаю, кхааш нийду, кхыча тайпара къа ца хьегаш рузкъа гулде гIерта нах кIезига ца хиларца.

Къа а ца хьегаш доходаш йоахача нахаца къовсам лоаттаелга хIанз а доагIача бесса ира латтац вай республике.

Къамаьл дац. цу зуламцара къовсам организационни а административни а даькъе чIоагIбе беза. Бакъда, дицде йиш яц, къахьеганза доходаш яхара духьала лоаттабеча къовсама толам, дукхагIча даькъе, наха, къаьстта кагирхошта идейно - нравственни кхетам балара боарамга хьежжа мара хург ца хилар.

Массаза а вайна хеттача тайпара беркат далац атеистически интернациональни кхетам балара чакхйоахача мероприятех. ХIанз а дукха ба ди лелабу нах. Дуккхача моттигашка лелаш я законагIа йоаца мурдий тайп-тайпара формированеш. Дин «авторитеташ» юрта бахача наьха гIулакхашта юкъелелх, дезала а бахача хулача а гIулакхашта лостам тела гIерт. Система а лостам а боацаш ба атеистически кхетам балара болх дуккхача дешара заведенешка. Дукха факташ я цхьаццайолча школай хьехархой шоаш дина обрядаш лелаеш а хьаллоацаш а болаш.

ХIанз а белгала кхоачамбоацараш да интернациональни, патриотически, правови кхетам балара даькъе, эггара хьалха кагирхошта юкъе беча балха юкъе а долаш. Цу хьакъехьа бюрос цхьадола соцамаш а мероприятеш а тIаийяьй. Цхьабакъда, цар эффективность хIанз а кIезига я.

Радикальни боахама реформа чакхъяккхара хьалашка боарам боацаш лакхлу ерригача кадрашта, цу даькъе болхлошта а экономически дешар Iомадара лоархIам. Цу хьакъехьа хоалам боллаш аьннад КПСС ЦК бовзаш болча соцам тIа. ПоаггIаш йола решенеш тIаийяьй обкома бюрос а.

Амма бокъонца долаш долчо хьахьокх, экономически всеобуч практически чакхъяккхара гIулакх цхьайолча къахьегама коллективашка формально леладаьлга, цхьацца йола мероприятеш чакхъяхарах кхоачам а беш.

Iалаьмате боккха лоархIам болаш я идейно-кхетам балара болха, къаьстта хIанз, перестройка хьалашка, массови информаце средстваши творчески союзаши. Из цIаьхха а белгалдаьккхар М. С. Горбачева дукха ха йоацщаш массови информаце средствай, идеологически учрежденей, творчески союзий кулгалхошца вIашагIкхийттача хана. Цу совещане белгалдаьха хинна кхоачамбоацараш дизза а бIарчча а вай республикана доагIаш да. ХIаьта уж кхоачамбоацараш долаш хиларо ше хьахьокх, эггара хьалха, цар балха парте обкома бюро а йоагI-йоагIача цун отделий а оагIонгахьара кулгалделга мела хилар.

Республикански газеташа, телевидене, радиос хIанз а яьсса отчетно-информационни характер йола публикацеш арайоах. Перестройка дикагIйолча опыта пропаганда мела ю, геттара кIезига пайда эц цар перестройка юхатеттараш гуччахьа а принципиально а бувцара йолча бокъонах. Идейно-кхетама балха керттера декхараш кхоачашдеча хIанз а башха хьинар тIадохийташ бац литератураи искусстваи дуккха деятелаш.

КПСС обкома секретарь С. М. Беков, пропагандаи агитацеи отдел (Л. П. Кизилова) республике беча идеологически балха эффективность чIоагIагIа а тIатеIIа а лакхъе гIерташ хила беза. Декхар сенах латт аьлча, из латт цу гIулакха юкъера формализми штампи сихагIа дIаяккхарах, кхетама балха юкъамоттиг къахьегама коллективашка, дешара заведенешка, нах бахача моттигашка яккхарах, нахаца беча индивидуальни балха дукхагIа теркам тIабахийтарах. Хадданза йоакхо е йоагIа доши гIулакхи цаI хилара — алхха беррнгача партийни пачхаьалкхени балха хинна ца Iеш, политико-кхетама балха ерригача формай а лоархIамегIйола принцип цунах латтандаь.

Ерригача сферашка лерттIа порядок оттаянза яргйоацаш хиларо, белгалдаькхад доклада тIа, хьалхадоах, моллагIча тайпара советски законаш телхадара, антиобщественни гIулакхашца, коммунистически морала нормаш телхаярца лоаттабу къовсам чIоагIбанза баргбоацилга.

Отчетни юкъа парте обкома бюрос чакхдаьхад правопорядок тоаяра, правоохранительни органий балха партийни кулгал делга чIоагIдара тIадерзадаь цхьадола гIулакхаш. ТIеххьарча шерашка белгалъяьннай юкъара зуламаш кIезигдалара тенденци, пачхаьалкхени общественни дисциплина телхаеращца, хьинарегIа а леррагIа а лоаттабу къовсам.

Цхьабакъда, цхьадола дика хувцамаш хиннадале а, законности правопорядоки чIоагIъеш беча балха юкъе долаш да цIенхаштта кхоачамбоацараш а. ХIанзарча хано дIадехарашка хьежжа бац къахьеганза йоахача доходашца лоаттабу къовсам. Башха холуш бац хIаман доал доацаш хиларцеи къоалаш дарцеи лоаттабу къовсам. Цун дуккха бахьанаш а ла. Царех шиъ хьакъоастадергда аз: юххьанцарча парторганизацеша цу оагIорахьа къахьегама коллективашка беш бола болх мела ба, правоохранительни органаша бу болх тIатеIIа а леррагIа а бац. ЧIоаггIа хала хете а, дика хьокхам гойташ яц укхаза партийнии советскии органаш. цу даькъе обкома бюро а йолаш. Негативни явленеш дIаяхара деш дар чIоаггIа организаторски болх барца, из къовсам лоаттабеш боацача кулгалхошкара, коммунисташкара доагIар чIоаггIа а, нагахьа санна эше къизагIча тайпара а, хьадехарца дIачIоагIдаъ дац.

Цкъаза хоамаш хул цу е вокх предприяте, боахаме дуккха къоалаш гучадаьхад, яхаш. ХIаьта фу деш ба кулгалхой? Сатийнна хоам бу, царгара цхьаккха а харцахьа хIама гучадаьннадац, аьле. Нийса дий цу тайпара къамаьл? Сона хетачогIа, тахан из дош кхыча тайпара латташ хила деза: шоай предприятера къоалаш кIезигдара, дIахо йоадача хана уж цIендаь дIадахара де мел доагIар деш воацар, ма дарра аьлча, кулгалхочун гIулакха тIа хилара йола моральни бокъо яйна ва. Иштта, духхьал иштта мара хила йиш яц вай цу лоархIамеча балха участкерча кулгалхой гIулакхий мах беча хана.

Вайна мегадац корта бохабу малараш мелара духьалара къовсам ши шу хьалха болабаьчча тайпара дIабахьа. ТIеххьарча хана республике дукхагIа хиннад малар мелна болча наха даь наркоманеца дувзаденна зуламаш.

ХIанз а цIенхаштта кхоачамбоацараш да правоохранительни органий, къаьстта республика МВД кадрашцарча балха. Лоадам болаш хIама диц из болх партийно-политически Iалашбара чурча гIулакхий министерства политотделои парткомои, КПСС обкома административни отдело (В. Н. Яковлев). Правоохранительни органий балха координаци елга тоаде деза обкома бюроси секретариатеи, цар низаш тIадерзаде деза ерригача къахьегама коллективашна социалистически законности правопорядоки Iалашъяра, цу балха хIара предприяте, организаце кулгалхой бокъонца шоаш бехктокхаме хургболаш оттаде деза гIулакх. Антисоциальни явленещара къовсам чIоагIбе шоай болхлой оарцагIбахара гIулакха МВД, суда, прокуратура, кулгалхой бола бехктокхам лакхбе беза. Бюро члена П. М. Архипова, партийни комитеташа хадданза анализ е еза бахача наха юкъе латтача гIулакхий, кIоаргагIа довза деза хьал. лакхбе беза тIадиллача гIулакха хьалхара шоай кадрай бехктокхам.

Чакхвоаллаш В. К. Фотеева цIаькха а белгалдаьккхар, укх шера XIX Еррнгсоюзни партийни конференци хургйолга. Цунца дувзаденна, аьлар цо, безам бар са конференце дувцаргдолча дешаех йола цун адресагIа яхьийта предложенеш таханарча пленуме ювца. Иштта, нийса хургда аьнна хет партийни комитеташта (горрайкомагара хьал лакхехьа) оттаьча штатий доазонашка, моттигашка кхоачашде дезача декхарий спецификага хьежжа, аппарата структура шоаш белгалъергйолаш бокъо ялар. ДIахо. Предложени лу конференце кадрови балха эффективни система чIоагIъе, партбюро башхало, демократизацеи гласностеи, кулгалхой харжара, кадраш дIанийсъяра башхалонаш теркал а еш. Цхьаькха а да. Отчетно - хоржамий конференцеш хилалехьа цхьа бутт хьалха йоагI-йоагIача кулгалдара органашка харжа могабаьча коммунистех йола даннеш моттигерча кепайоазон тIа араяхар. Из деча хана хьалхагIа уж кандидатураш юххьанцарча парторганизацешка ювцалга вIаштIехьдаккха деза.

Ала дезаш да, белгалдаьккхар, докладчика, таханарча пленума кийчо елга атта хинна ца хилар. Цхьан оагIорахьа, тхона бIаргагора, КПСС обкома бюрос перестройка еш бу болх республика коммунисташеи къахьегамхошеи могабеш а хьаллоацаш а болга. Вокх оагIорахьа, тхо боккъонца тешаш дар, кхы а дуккха хIамаш ца деш дусалгах, дуккха кхоачамбоацараш хиларах, экономикаи общественно - политически вахареи ерригача сферашкара хьал тоадара де дезараш кхы а дукха долгах. Духхьал дIааргда аз, чIоагIа денал хилар бюро цхьаболча члений шоай гIалаташта, динза дисараште дари де а уж хаьдда дIадахара бола никъ белгалбе а.

Перестройка процесс сихъяра, вай дерригаш цхьана а хIаравар къаьст-къаьста а дукхагIа болх бе декхарийла да. Кердача хьалашка чIоагIбе беза политически кулгалдара органаш хилара тарра, партийни комитетий организующи лоархIам, цар болх наьха вахари хьали тоадеш долча хаьддача практически гIулакхашка баккха беза.

Парте обкома бюрос тIахьех обкома членаш, членалла кандидаташ, ревизионни комиссе членаш тахан большевистски хьисапе гуччахьа, гласность йолаш, конструктивни критикеи самокритикеи еш къамаьлаш де. Вай кийчъе еза перестройка процесс сихъе, цун кердача этапе парте областной комитета а цун бюро а лоархIам лакхбе таро лургйола формаши методаши.

Доклад чакхьяккха безам ба са хIанз хьатIаэтта ха кIоаргта а къаьгта а хьахьокхаш долча М. С. Горбачева дешашца. «ХIанз шин шера опыт йолаш да вай,— аьннад цо. — Вай деш дар нийса хиларах бола тешам дикка лакхбеннаб. Цу наькъагIа гIоргда вай, мел хала из бале а. ДIахьалхашкахьа гIоргда вай».

ДокладагIа йола пренеш кепатохаргья укх шера 30 январе.